

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd

Vybrané projevy národní identity v kontextu litevské a české společnosti

-člověk jako jedinec a součást sociálních skupin

Petr Formánek

Bakalářská práce

2011

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA SOCIÁLNÍCH VĚD

Vybrané projevy národní identity v kontextu litevské a české společnosti

-člověk jako jedinec a součást sociálních skupin

Bakalářská práce

Autor práce: Petr Formánek

Vedoucí práce: prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petr FORMÁNEK**
Osobní číslo: **H07253**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Vybrané projevy národní identity v kontextu litevské a české společnosti. Člověk jako jedinec a součást sociálních skupin**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tématicky se práce věnuje vybraným projevům litevské národní identity lehce nastíněného v souvislosti s některými historickými událostmi. Občas komparovanými s vybranými projevy českého nacionalismu (resp. těch, které osobně považuji za projevy národní identity v České republice - často na příkladech vztahů Čechů a Romů). S tím velice související litevský problém pracovní migrace a návaznost na vnímání identity v zahraničí obecně. V práci je věnován široký prostor (a jedná se zároveň o hlavní niť této práce) problematice vyčleňování se jednotlivých subkulturních skupin (pod tuto kategorii se teoreticky může schovat spousta přirozeně či uměle vzniklých sociálních skupin a právě jejich vymezení je v práci dáván důraz). Celé toto téma vyčleňování je pak navlečeno na teorii polského sociologa Zygmunta Baumana My versus Oni. Teoreticky se věnuji důležitosti vymezení se právě v rámci určité sociální skupiny na základě společných znaků, cílů a mnohdy až krajně řečeno, na základě společného nepřítele. Zároveň s tím také souvisí vnímání kulturního vzorce normality a co je/není v dané společnosti považováno za přípustné. Pro vypracování se předpokládá dlouhodobější přítomnost a pozorování v místě výzkumu a bezprostřední kontakt se samotnými zkoumanými subjekty.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAUMAN, Zygmunt. 2004. Myslet sociologicky. Praha : Sociologické nakladatelství GELLNER, Ernest. 2003. Nacionalismus. Brno. Centrum pro studium demokracie a kultury ANDERSON, Benedict. 2008. Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu. Praha. Karolinum GELLNER, Ernest. 1993. Národy a nacionalismus. Praha. Edice Poznání SARTORI, Giovanni. 2005. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovanci : Esej o multietnické společnosti. Praha : Dokořán HROCH, Miroslav. 1999. V národním zájmu : požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě. Praha. NLN, Nakladatelství Lidové noviny Hospodářské noviny

Vedoucí bakalářské práce: **prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.**
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**



prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.



Mgr. Petr Pabian, Th.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 15. 03. 2011

Petr Formánek

Souhrn

Tematicky se práce zabývá vybranými projevy sociální soudržnosti a sounáležitosti na pozadí národního státu a historickými a současnými mezníky, které ovlivňují aktuální vnímání individuální a skupinové identity. Konkrétně bude toto téma nastíněno na pozadí dvou suverénních států a to Litevské a České republiky. Přičemž důraz bude kladen na příklady litevského prostředí a pro jasnější demonstraci bude často využívána komparace právě s důvěrně známým českým prostředím. Komparace je důležitou součástí práce a demonstruje geografické, kulturní a teoretické oblasti, ve kterých výzkum probíhal. Obecnější část je věnována teoretické úvaze vyčleňování se jednotlivých subkulturních skupin, ať už přirozeně či uměle vzniklých, na základě společných znaků, cílů, principů, atd. Kapitola má rovněž výrazný přesah do oblasti otázky národní identity. Celé toto téma vyčleňování se, nestabilita a intenzita vnímání identity, teoreticky vychází z odlišných úvah mnoha představitelů, například polského sociologa Zygmunta Baumana nebo antropologa Ernesta Gellnera a dalších výrazných osobností sociálních věd.

Klíčová slova

identita, Litva, Česká republika, komparace

Title

Selected Manifestations of National Identity In The Context of Lithuanian and The Czech Society. Man as an Individual and as a Part of Social Groups.

Summary

Thematically, the work deals with selected manifestations of social cohesion and solidarity in the background of national state and historical and contemporary landmarks that affect the actual perception of individual and group identity. Specifically, this topic will be outlined in the background of two sovereign states and that of Lithuania and the Czech Republic. Emphasis will be placed on examples of the Lithuanian environment. There will often use the comparison with a familiar environment of the Czechs for a clearer demonstration. The comparison is an important part of the work and demonstrates the geographic, cultural and theoretical areas where research was conducted. A more general section is devoted to theoretical consideration of the exclusion of sub cultural groups, either naturally or artificially created, based on common characteristics, aims, principles, etc. The chapter has also a significant overlap in the issues of national identity. Theoretical considerations on the exclusion, instability and intensity of perception of identity are based on different theories of many representatives. For example the Polish sociologist Zygmunt Bauman and anthropologist Ernest Gellner and other prominent personalities of the social sciences.

Key words

identity, Lithuanian, Czech Republic, comparison

Obsah

Úvod.....	1
Metodologie.....	5
Několik slov k etymologii.....	8
I. Principy ve společnosti a pojem „tradiční“.....	11
II. Normalita a <i>My</i> versus <i>Oni</i>	13
III. Vybrané projevy a procesy.....	17
IV. Etnická situace a „problémové skupiny“.....	18
V. Náboženství v číslech a souvislostech.....	25
VI. Evropská integrace a některé její projevy.....	31
Závěr.....	34
Bibliografie.....	39
Přílohy.....	41

Úvod

Práce by měla být odpovědí hned na několik otázek týkajících se moderní Litvy. Vzhledem ke změnám, kterými v nedávné době prošla a v současnosti čelí, je na místě se zamyslet nad reakcemi a hlavně důsledky těchto pohybů. Zároveň bych ale také rád některé důsledky zasadil do srovnání s moderním českým státem. Zdali jsou zde nějaké podobnosti ve vybraných projevech národní identity na území Litevské a České republiky a které projevy jsou viditelné a výrazné a z jakého důvodu jsou patrné? Do jaké míry jsou stabilní a co vše je může ovlivňovat? Důležitým cílem projektu a výzkumu by měla být tedy především komparace těchto vybraných projevů. Snahou bude také dát do souvislosti určité sociální jevy v obou společnostech a jejich dopady na formování intenzity národní identity, pouta k domovině a pocit sounáležitosti. Cílem je také pochopit přesah událostí, ať už relativně nedávných nebo vzdálených, jež značnou měrou přispěly, v současnosti přispívají nebo v budoucnu patrně přispějí k utváření atmosféry ve zmíněných společnostech.

Téma, které jsem se rozhodl zpracovat je hluboce zakořeněné v aktuální podobě celé Evropy¹ a celkově má přesah i mimo tento kontinent. Otázka vymezení národů a jejich autentičnost či dokonce suverenita je dnes původcem mnoha sporů a kontroverzí. Národnostní složení mnoha států v Evropě neustále prochází stádiem vývoje a změn. Z toho důvodu můžeme být svědky dlouhotrvajících, stejně tak jako nově vzniklých situací vedle sebe existujících odlišných skupin lidí. Odlišných z hlediska jazyka, náboženského vyznání, uznávaných principů fungování společnosti apod. Díky etnické a kulturní pestrosti je tak každodenní realita interakcí a komunikace vázána na individuální vnímání každého z nás nebo naopak na kolektivně uznávaný vzorec normality². Nebo obojí. Historické události přinesly a stále přinášejí člověku řadu podnětů k zamyšlení se nad otázkou, *kdo jsem a kam vlastně patřím?* S tím také vyvstává logická návaznost potřeby odpovědět na tyto a další, s tím související otázky. Vlastní identitu člověka může ovlivňovat mnoho faktorů. V závislosti na zmíněných historických událostech mohou tyto faktory pocházet z odlišných zdrojů. Odlišných v rámci celé škály kategorií. Vlivy, které dnes na člověka jako součást společnosti působí, jej mohou utvářet, utvrzovat nebo naopak mást v jeho jasném definování se. Na základě atmosféry ve společnosti mohou také vznikat různé sociální skupiny, které přímo či nepřímo reagují na tuto situaci. Projevy takto zformovaných skupin jsou tak velice často pomyslným zrcadlem situace na poli politickém, kulturním, hospodářském,

¹ Záměrně je v úvodu zmíněna Evropa, jelikož v rámci ní a konkrétních dvou států se v celé práci budeme pohybovat.

² Zmíněnému vzorci normality se věnuji v jiné kapitole práce.

společenském a dalším. To, s čím se lidé ztotožňují a jak reagují na různé (ať už nové, cizí nebo historicky zakořeněné) vlivy, je tak podstatou aktuálnosti tématu. Fakt všudypřítomnosti tohoto jevu mu pak dává na naléhavosti a důležitosti. Litva, jako stát, který poměrně nedávno znovuzískal svou suverenitu a autonomii je právě z tohoto důvodu taktéž aktuální oblastí pro výzkum tohoto tématu. Dlouhotrvající útlak a nadvláda nebo současný trend evropské integrace jsou jevy, které mohou výrazně ovlivňovat současnou atmosféru ve společnosti.

Přesto je však velice složité hledat v již publikovaných pracích konkrétní zmínku o projevech litevské identity a jasné příklady formování společnosti v nové dimenzi. Data a informace, které budu v této práci uvádět tak budou z veliké většiny pramenit z bezprostředního kontaktu s místním obyvatelstvem. A to jak z řady mladé studentské generace nebo generace působící na kaunaské akademické půdě, tak z řady lidí, kteří na univerzitě nepůsobí a ve svém životě se věnují obvyklým zaměstnáním. Rád bych se totiž vyhnul jednostrannému pohledu a věřím, že výpovědi lidí jakéhokoliv vzdělání a postavení ve společnosti má svůj význam a váhu. Přínosným zdrojem mi tak v tomto tématu byl samotný pohyb v akademickém prostředí, kde jsem se kdykoliv mohl obrátit na vyučující s konkrétními dotazy ohledně souvisejících událostí na Litvě. Také je potřeba zmínit, že veškeré jevy, které můžeme dnes pozorovat v litevském prostředí, pramení z událostí, které jsou zaznamenány v četných publikacích. Historická základna a vývoj litevského státu, jako politická, společenská a územní uspořádání, jsou zmapována v publikacích mnoha politologů a historiků. Ať už mi v této oblasti byla inspirací kniha Luboše Švece,³ jenž se podrobně zabýval dějinami pobaltských zemí nebo příklad diktatury na samotné Litvě nebo okolních států v příspěvku Radky Lainové.⁴ Historické mezníky je také možné dohledat z mnoha internetových zdrojů, přičemž je přirozeně zapotřebí se těmito prameny důkladně probírat z důvodu věrohodnosti a kvality uvedených informací. Celá řada prací zabývajících se otázkou nacionalismu dokazuje jednak to, že jde o zvlášť palčivý problém, ale také, že při interpretaci je potřeba být obezřetný. Data, která byla nasbírána v terénu, jsou v práci dávana do souvislostí s již existujícími teoriemi o vzniku národní identity, národního státu a nacionalismu jako takového. V této oblasti se mi staly předlohou knihy od filosofa, sociologa a antropologa Ernesta Gellnera, jež je výraznou osobností zasahující do tohoto tématu.⁵

³ ŠVEC, Luboš. Dějiny pobaltských zemí. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9.

⁴ LAINOVÁ, Radka. *Diktatury v rukavičkách?* Praha : Triton, 2003. 159 s. ISBN 80-7254-334-2.

⁵ GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 133 s. ISBN 80-7325-023-3.

Jeho polemika o autentičnosti národů a o odlišných přístupech k nacionalismu je velice inspirativní a často se k němu v práci obracím. Autorovo zpracování podstaty nacionalismu je zasazeno do zajímavého konceptu a rozvíjí diskuzi o pravé, opodstatněné a „vymyšlené“, lépe řečeno vykonstruované, historii národního odkazu. Sám autor se zde pokusil přehlednou formou vyjádřit své názory na nacionalismus, jeho vznik, historii, kořeny, různé typy, současné projevy a odhad budoucího vývoje. V žádném případě bych tak tohoto autora neměl v kontextu daného tématu opomenout. Jako jedny z dalších předloh se mi staly úvahy českého historika a pedagoga Miroslava Hrocha.⁶ V úvodní části knihy, o které hovoříme, se věnuje přehledu dosavadního vývoje názorů a teoretickým východiskům národa a nacionalismu. V další části pak rozebírá základní principy, o které se národní identita opírá. Jazykový a kulturní odkaz, proces ekonomické modernizace společnosti a změna postavení člověka ve společnosti, tedy občanských principů. Celé dílo je pak završeno příklady aktivit ve jménu národa nebo polemikou nad důvodem vzniku moderních národů. V závěrečné kapitole se věnuje ještě mnoha dalším oblastem napříč politických zápasů o moc, budování kultur, výkladu dějin a jiné. Kniha tohoto autora představuje důmyslně propracovaný a přehledný text, kde můžeme najít celou řadu originálních a zajímavých postřehů, které s daným tématem úzce souvisí. Zároveň i dokazuje autorův hluboký zájem o problematiku formování evropských národů. Jeho názor na aktuálnost tématu vzniku a formování národní identity, národního státu a nacionalismu jako takového okomentoval následujícími slovy:

„Když jsem se po třicetileté přestávce rozhodl pokračovat, stalo se tak ve zcela odlišné atmosféře. Z někdejšího akademického problému se stal problém politicky aktuální a v důsledku toho bohužel také konjunkturální, módní. Poté, co "nacionalismus" (či spíše národní identita) projevil svoji nezdolnou životnost, začal být atraktivním tématem pro historiky i sociální vědce. Vznikly desítky knižních publikací, byly založeny nejméně tři nové specializované časopisy, zrodilo se několik mezinárodních projektů.“⁷

Pro lepší pochopení sociálních pohybů a jevů ve společnosti budu dostupnou literaturu hledat ještě v jedné vědecké oblasti zasahující do sociálních věd. Tou oblastí je fenomén migrace. Hlubší proniknutí do formování národní identity v zahraničí a dopady migrace na individuální i kolektivní vnímání mi umožní hned několik publikací.⁸ Kniha se zabývá takovými otázkami, jako je fungování Evropské unie pod vlivem rozšiřování se území,

⁶ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0.

⁷ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999, předmluva. ISBN 80-7106-298-7.

⁸ GABAL, I.; HELŠUSOVÁ VÁCLAVÍKOVÁ, L. *Migrace v rozšířené Evropě: konference na Pražském hradě 12.-14. září 2002*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2002. 50 s. ISBN 80-238-9199-5.

dopady rozrůstání se členských států z hlediska přibývajících jazyků nebo národnostních a etnických menšin. Klíčovou otázkou je i variace možných identit v závislosti na výše zmíněném prolínání. I když je tato studie zaměřená převážně na migraci v rozšířené Evropě z českého a britského pohledu, věřím, že je přínosným zdrojem i pro tuto práci. Téma je velice aktuální v kontextu Litevské republiky a to hned z několika důvodů. Do současné vlny evropské integrace se totiž zapojuje i Litva a v posledních letech se potýká s masivní migrací do zahraničí kvůli snaze najít lepší pracovní podmínky. Aktuální je toto téma i z důvodu ubývajícího obyvatelstva, což je u národu, který má v současnosti necelých 3,5 milionu obyvatel znatelný problém. Pokud přičteme ještě další demografické faktory, jako jsou nízký přirozený přírůstek, tedy nízká natalita nebo stále velice početná etnická menšina Rusů a Poláků, pak už má téma významný přesah i do oblasti formování národní identity.⁹

Existuje mnoho důvodů, proč mě toto téma přitahuje a snažím se proniknout co nehlouběji k samotné podstatě současného stavu. Aktuálně můžeme být svědky neustále nově vznikajících národních hnutí s různými zájmy a různou intenzitou prosazování svých cílů. Na druhé straně ale můžeme pozorovat nově vznikající organizace s opačného břehu. Sdružení a skupiny propagující národnostní, náboženskou, kulturní a jazykovou toleranci a prosazující multikulturní soužití. Existence obou dvou skupin je závislá na vzniklé situaci a dialogu, jenž je veden nejen na akademické půdě, ale má přesah hlavně do politiky na mezinárodní úrovni. Litva jako suverénní stát na mapě světa a součást Evropského společenství se v posledních letech plnohodnotně zapojil do fungování Evropy jako celku. Určité vnitřní procesy, které v tomto státě probíhají, nám mohou pomoci pochopit současný stav integrace Litvy do širšího společenství států, které, dle Evropské unie, spojují společné principy. Pokud chceme opravdu do hloubky chápat probíhající realitu, je třeba dát dohromady spleť pavučiny vztahů, událostí a historických mezníků. Pochopit souvislosti, provázanost a pilíře, na kterých celá tato realita stojí a ze které vychází. Můj zájem pramení ze snahy objasnit některé z těchto vztahů a odkrýt alespoň několik z těchto pilířů, které Litevské republice dávají její současnou tvář. Rád bych částečně nastínil některé souvislosti z detailnějších pohledů a uvedl konkrétní příklady formování identity v závislosti na vybraných projevech a dal tak teoretickým úvahám zřetelnější charakter.

⁹ Dopadům migrace na vnímání národní identity se věnuji v závěrečné kapitole mé práce.

Metodologie:

Metody výzkumů, které jsou v této práci použity, jsou úměrné možnostem, které se mi s tímto tématem otevřely. Vzhledem k dlouhodobějšímu pobytu v jednom z největších litevských měst, jsem měl možnost být několik měsíců víceméně součástí každodenního života jeho obyvatel. Studijní pobyt mi umožnil velice těsný kontakt a spojení s generací, jež je bezprostředně ovlivněna politickými událostmi nedávných dob a v současnosti čelí turbulentním změnám ve společnosti. Situace, ve které jsem se ocitl, je výhodná z hlediska výzkumu už z několika důvodů. Za prvé, začlenění se mezi místní studentskou generaci probíhalo nenásilnou formou a v danou chvíli byla má výchozí pozice více než dobrá. Přijetí mezi studenty s sebou zároveň přineslo i další plusy pro samotný výzkum. Návštěva míst, kde není těžké narazit na diskutující lidi, místa, která sama o sobě jsou centrem dění kulturního a společenského života. Na těchto místech byla mnohdy částečně patrná i atmosféra ve společnosti. Člověk mohl v přímé souvislosti pochopit, co je trnem v oku a co naopak vyhovuje některým lidem. Pokud jde o metodologii, mnohdy stačilo pouze být ve správný čas na správném místě, poslouchat a mít oči otevřené. Zúčastněné pozorování tak uvádím jako přirozenou metodu, které bylo použito v každodenní interakci s místním obyvatelstvem. Každodenní realita zahrnuje úkony od nakupování v supermarketech, až po koncerty litevských hudebních uskupení nebo procesí při zahajování nového akademického roku. Za druhé, jako student jsem měl zároveň možnost být v kontaktu s některými lidmi mnohem těsněji, než s ostatními. Kurzy, které jsem navštěvoval, probíhaly velice často jen mezi litevskými žáky. Častokrát jsem tak byl s nimi v kontaktu a měl zároveň možnost být v obraze, co se zrovna v okolí děje, jak tráví svůj volný čas a jaké akce navštěvují a proč. Kolikrát jsem tedy mohl využít metody nestrukturovaných rozhovorů a dotazníků. Nevzpomínám si, že bych si za dobu svého pobytu zde dopředu připravil otázky nebo dotazník a pracoval s nimi. Konstrukt otázek jsem však v hlavě připravený měl a v bezprostředních interakcích se mnohdy točil kolem daného tématu a občas respondenty usměrňoval cíleně kladenými dotazy. Respondenti se povětšinou rozhovořili sami a častokrát mě při rozhovoru odkazovali na některé své známé, kterých se téma zrovna týká. Ve výzkumu jsem tak často užíval i metodu sněhové koule.

Rád bych také uvedl zdroj, který byl pro moji práci velkým přínosem. V rámci zvolených předmětů na univerzitě v Kaunasu jsem navštěvoval sociologický seminář. Tento seminář byl více veden formou individuálních konzultací a diskusí, než formou výkladu faktů a přednášení dané látky. Během těchto hodin se tak bylo možné dostat

k tématům, která se přímo týkají litevské společnosti a otevřeně hovořit o atmosféře mezi lidmi. Hovořit o příčinách této atmosféry, jakými změnami v současnosti Litevci procházejí a s jakými problémy se potýkají. Dostal jsem možnost být součástí diskuse, týkající se přímo mé práce a zároveň se podělit komparativním způsobem o situaci v České republice. Komparativní metoda se tak zároveň stává i silným vodítkem této práce. Díky tomuto semináři jsem se zároveň mohl vyptávat na konkrétní záležitosti a souběžně s tím být upozorněn na fakta, která mi mohla unikat. Jako příklad můžu uvést vzrůstající počet lidí bez domova v samotném Kaunasu vlivem zhoršující se ekonomické situaci. Špatný ekonomické stav země má tak v tomto případě za důsledek rozrůstající se specifickou sociální skupinu.¹⁰ Jak už jsem předeslal dříve, data a informace, uvedené v této práci vycházejí především z bezprostředního kontaktu s místním obyvatelstvem. Určité etické úskalí s sebou přináší neinformovanost jednotlivých respondentů a to převážně těch, mezi kterými jsem strávil drtivou většinou času svého pobytu. Na úvod tohoto úskalí bych rád zmínil, že samotný výzkum začal probíhat až po určité době strávené v Kaunasu. Z přirozených důvodů se mi některé okruhy zájmu otvíraly až postupem času. Na začátku bylo nejprve nutné navázat kontakt s lidmi v mé blízkosti a teprve postupem času pronikat hlouběji do mého okolí a rozšiřovat okruh mých respondentů a s tím také okruh míst, kde se pohybovat. Usoudil jsem, že přirozených reakcí a autentičtějších výpovědí docílím více tak, že svou roli výzkumníka ponechám v určité podobě utajení. Jsem si vědom, že tento fakt s sebou přináší jistý etický rozpor, ale vyhnul jsem se tak vykonstruovaným a nespontánním odpovědím a trůfám si říct, že i podezřívám reakcím na mou přítomnost po odhalení pozice výzkumníka. Ve svých rozhovorech jsem nezacházel do oblastí, které by vyžadovaly toto odhalení. Pokud byl respondent zvědavější než já a zajímalo ho, proč se vyptávám na takové detaily, podrobně jsem mu vysvětlil, na jakých principech stojí antropologie v terénu a samotný výzkum. Stejně tak, že je mnohdy velice obtížné vyhnout se roli výzkumníka i v běžných každodenních interakcích. V krajním případě jsem pak respondenta seznámil s komparativní prací, na které pracuji v rámci studia. Zároveň jsem i mohl srovnávat výpovědi, kdy respondent ví, za jakým účelem se ho ptám a kdy není ovlivněn a obtěžkán mou rolí výzkumníka a jeho rolí zkoumaného. Samotná geografická rozloha Litvy mi taktéž hrála do karet. Poměrně malá velikost země ve srovnání s ostatními evropskými státy měla hned několik výhod. Umožňovalo mi to v celku bezproblémově cestovat do ostatních částí tohoto státu a seznámit se tak i s jinými místy než s hlavním městem a druhým největším

¹⁰ Jakým způsobem se s ní okolí vyrovnává, a detaily vzniku této skupiny se budu věnovat v pozdější části práce.

městem Litvy. Samotná rozloha měla také za následek fakt, že většina Litevců, se kterými jsem přišel do kontaktu, navštívila i jiná místa, než jen město, ve kterém žijí. Tudíž i oni byli, víceméně, seznámeni se situacemi v jiných regionech. Abych byl opět trochu konkrétnější, setkal jsem se například s faktem, že vlivem ekonomické situace, mají lidé na mnoha místech veliké existenční problémy. Mohl jsem tak srovnávat výpovědi lidí, kteří navštívili různá místa a lidí, kteří na těchto místech žijí.

V práci jsou pak data a údaje z terénu dávána do souvislosti s již existujícími teoriemi o vzniku národní identity, národního státu a nacionalismu jako takového. Literatury na toto téma je možné dohledat opravdu dostatek, a proto teoretický základ tohoto kontroverzního tématu je v práci patrný. Stejně tak i fenomén pracovní migrace a vliv tohoto faktu na vnímání identity je dobře zaznamenán v mnoha publikacích. Ohledně zdrojů mapujících konkrétně litevské prostředí, jsem se obrátil na vyučující působící na kaunaské univerzitě. Dotazy směřovaly nejen na dostupnou literaturu, ale také na jejich konkrétní názor. Analýzou všech nasbíraných dat v terénu s bohatým teoretickým základem dostupných zdrojů by pak měly vyvstat jistá fakta, na kterých bych rád vystavěl odpovědi na mé výzkumné otázky.

Několik slov k etymologii

Slovo identita je zde zmiňováno velice často a můžeme ho považovat za klíčový výraz práce. Je obsaženo i v samotném názvu a má velice podstatný význam v celé struktuře tohoto výzkumu. Je nasnadě se tedy na úvod alespoň částečně zaobírat samotným významem tohoto slova a uvést jej do konkrétní podoby. Než se tedy začnu věnovat bližšímu zasazení identity do kontextu jedince i širšího okruhu lidí, rád bych přiblížil pojmosloví. Samotná definice pojmu ale není nikterak jednoduchá. Právě naopak, při podrobnějším zkoumání v sobě skrývá řadu mnohoznačností. Existuje totiž celá řada významových pojetí identity a rád bych se zde vyvaroval jednostranné a přímočaré definici, která by popírala její variabilitu a různorodost ve smyslu užití v bližším kontextu. Neexistuje jednoznačné, jednou provždy dané vystižení a zároveň ani nelze vybrat jednu jedinou definici jako tu správnou a pravou. Ale je vždy třeba chápat souvislosti, v jakých je daný pojem zmiňován. Kontext je podstatou smyslu dané věty použité v danou chvíli. Nerad bych se ale příliš sáhodlouze zabýval lingvistickou stránkou věci. Nejednoznačnost pojmu je zmíněna především proto, aby problematika tohoto faktu byla zřejmá a odůvodnila zdrženlivost v používání přesných definic. To se nakonec týká i dalších klíčových slov, která vedou hlavní nit' celé práce. Abych byl upřímný, jsem si vědom, že celý projekt je skrz naskrz prodchnutý kontroverzními a spornými pojmy, jež často vyžadují bližší osvětlení a podání jasnější formulace za pomoci dalších zainteresovaných teorií. Je tedy velice obtížné vyhnout se více či méně zaujatým diskusím a sporům, které jsou neutuchajícím společníkem těchto nestabilních výrazů. Proto bych byl raději opatrný a na úvod pouze zmíním, že identita, která je v práci tak často skloňovaným výrazem, je převážně zasazená a chápána v kontextu sounáležitosti, ztotožnění se a příklonu k podobnostem ve sféře společných znaků, zvyklostí, norem a zásad, cílů a záměrů a někdy, třeba i ve sféře společného nepřítele.¹¹ Uvedení celé problematiky do roviny ve sféře kulturní, sociální, národnostní a také etnické s sebou sice přináší určité definiční rozpory jednotlivých pojmů, do kterých bych se nerad pouštěl, ale mnohdy budou kvůli srozumitelnosti nevyhnutelné. Pojem identita je navíc v rámci těchto okruhů dávám nejčastěji do souvislostí. Vyvarování se kontroverzních výrazů by také podstatně zkomplikovalo přehlednost celé práce. Co více, cílem tohoto projektu není pátrání po přesných definicích, ani rozluštění dlouhotrvajících sporů o významy slov, ale zasazení pojmů do takového kontextu a takových souvislostí, aby byly srozumitelné a ukazovaly jasně probíhající jevy. Asi nejsilnější pozici zabírá v rámci práce pojem národní identita. V současnosti se objevují názory, kdy můžeme

¹¹ K fenoménu společného nepřítele v kontextu vymezování se a sjednocení se dostanu v následujících řádcích.

stát považovat za základní kulturní a politickou jednotku a zároveň za základního činitele v oblasti budování skupinové národní identity. Stát, resp. národní stát, nám pomáhá blíže určit, kým jsme a jakou máme pozici v rámci všeobecně uznávané politické mapy. Dnešní podoby států zároveň i přesně vymezují své hranice, v rámci kterých se jedinec pohybuje. Velice často nám tedy dává pocit politického, geografického, také jazykového nebo třeba i kulturního zázemí. Stát ale v pojetí identity ve skutečnosti nehraje jedinou důležitou roli. Své důležité místo zaujímá spíše v oblasti zastřešení menších prvků vytvářejících určitou podvědomou pospolitost. Důležitým elementem státu jsou jeho občané, kteří spolu s kolektivními podobnostmi vytvářejí národ. Samotné slovo národ bychom mohli opět zařadit na seznam „nepohodlných“ výrazů, jež jsou nositelem sporů. V různých evropských jazycích je totiž národ vykládán různými způsoby. V angličtině je například velice často zaměňován stát za národ, což je důsledkem historicky minulé tendence definovat národ jako *soubor poddaných, resp. obyvatel jednoho státu*.¹² V našem prostředí můžeme být naopak svědky toho, že národ směřuje více k etnickému, jazykovému a historickému odkazu. Spojuje tedy v sobě více, než jen fakt, že obyvatelé stejného státu vytváří národ a budování podvědomí národa jde paralelně ruku v ruce s výstavbou státu. Celkové uchopení prohlubuje o další kategorie v oblasti koexistence jazyku, etnické příslušnosti a historického odkazu. Za zmínku zajisté stojí i konstruktivistická, jinak řečeno modernistická a primordialistická teorie národa. Zastánci jednotlivých teorií v současnosti tvoří jádro pravděpodobně nejvýznamnější debaty okolo tématu nacionalismu a národní identity. Podstatu sporu vyjádřil přesně v jediné otázce jeden z nejvíce zainteresovaných vědců v tomto tématu Ernest Gellner.

„Otázka je jednoduchá: hovoříme-li dnes o pocitu příslušnosti k určité národnosti, o identifikaci s „národem“ či o politickém vyjádření této niterné identifikace, popisujeme tím cosi starobylého a historicky trvanlivého, anebo jde naopak o fenomény moderní, které jsou jen důsledkem specifické podoby našeho současného světa?“¹³

Na straně, která prosazuje názor, že příslušnost k národu je „přirozenou“ součástí lidské bytosti¹⁴ a národy mají starobylý původ a charakter tedy stojí primordialisté. Na straně druhé stojí názor, že národy jsou dílem určitých společenských a historických událostí, které ale souvisejí s nástupem modernity. Ten potom zastávají modernisté.

¹² HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 199 s. ISBN 80-7106-298-7.

¹³ GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s.111. ISBN 80-7325-023-3.

¹⁴ HIRT, Tomáš. *Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu* [online]. Plzeň : Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT), 2007 [cit. 2011-02-07]. Modernismus vs. primordialismus, Dostupné z WWW: <<http://www.caat.cz/publikace/prehledove-studie/159-pehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojeti-nacionalismu>>.

Toto je pouze povrchní zmínka o problematice zvané národ a stát. Bezpochyby si tento fenomén zaslouží větší pozornosti, ale ústředním tématem není, jak již bylo řečeno výše, rozuzlení dlouhotrvajících sporů na půdě sociálních věd. V tuto chvíli nemá smysl podávat ucelený a postupný obraz vývoje slov. Smyslem ani není snažit se probrat celým zástupem teorií o koncepci národa, o autentičnosti existujících skupin, jež sebe sami v nedávné době identifikovali jako národ s odkazy do vzdálenější nebo bližší minulosti. Jak jste si mohly všimnout, u každého výrazu a snahy dát mu konkrétnější podobu jsem ve své podstatě narazil na jedno a to samé. Nestabilita a kontroverze. Nicméně, jak jsem měl sám možnost poznat, všudypřítomný sociální jev *identity* je stejně nestabilní jako jeho adjektiva zhmotněná do konkrétní podoby. Ať už ve formě národa, státu, nebo vnímání a prožívání. Troufám si říct, že téma, které jsem se rozhodl přiblížit je natolik proměnlivé a ovlivnitelné různými faktory, že přesné definice a absolutní stanovení zde nenaleznou své místo. Atmosféra ve společnosti se v závislosti na právě probíhajících událostech neustále mění a s ním i potřeba jedince i celku. Stejně tak i vnímání toho, kam patřím a s čím se ztotožňuji. Vnímání je tak velice individuální záležitostí a dalo by se říci, že variabilita se prohlubuje s každým jedincem. Jsem rád, že právě tímto zakončuji kapitolu etymologie. Není to tak náhodou. V další kapitole se totiž budu podrobněji věnovat právě vnímání kolektivní identity a proměnlivosti vzorce normality.

I. Principy ve společnosti a pojem „tradiční“

V každé společnosti existuje určitý systém norem, pravidel, zvyků, předpisů, nařízení, hodnot a dalších regulí, které lze pojmenovat různým způsobem. S tím také souvisí i určitý systém trestů a sankcí, závislí na míře přestupku. Všechny tyto principy jsou vymahatelné různým způsobem v závislosti právě na zmíněných principech, na kterých daná společnost funguje. Tak například, v některých společnostech můžeme pozorovat, že souhlas několika členů je dostačujícím důvodem pro kolektivní konsensus. Tito jedinci budou s největší pravděpodobností disponovat určitou mocí a autoritou. Ostatní členové se pak, ve větší či menší míře, stávají na nich závislí právě skrz jejich dispozice a schopnosti. Velice často zde ani nemusí působit soudní instituce a oficiálně uznávané principy nemusejí být dokazovány a povolovány prostřednictvím zákonů, jak je to zvykem v prostředí, které je nám dobře známé. Její funkci může nahrazovat vzájemná sociální kontrola ostatních členů. Tu můžeme chápat jako procesy a mechanismy, prostřednictvím kterých je dáváno členům společnosti najevo, jaké chování je a jaké naopak není v rámci společnosti žádoucí. Procesy kontroly fungují uvnitř dané skupiny a většina z nich považuje zmíněné normy a principy za přirozeně vlastní entitu. Kontrolou se zároveň stává i systém pozitivních i negativních sankcí, které jsou udělovány v závislosti na okolnostech. Pokud bychom chtěli být opravdu přesnější ve formulaci sociální kontroly, do tohoto měřítko by pak také zapadal i soudní aparát, který je plně v režii státu. Podob tohoto „dozoru“ můžeme opravdu vymyslet celou řadu. Důležité však je, že pravděpodobně všechny dostupné a známé druhy společenství nebo komunit, opravdu fungují na určitých principech nezávisle na tom, kdo nebo co je reguluje. Je také velice důležité si uvědomit, že sociální jev kontroly není nikterak vykonstruovaný a násilím nasazený na okolní prostředí. Proces je přirozený a nenásilný a můžeme se s ním setkat v každodenních interakcích všedního života. Právě z toho důvodu dává aktérům pocit, že se jedná o něco naprosto přirozeně vlastního, až univerzálního. Stejně jako normy a principy, na které zde dávám opravdu silný důraz. Lidé tak mohou cítit jistý historický odkaz do minulosti, kdy se tyto pilíře vyvíjely a dnes to dokazují tím, že vytváří základ fungující společnosti. V určité míře s tímto můžeme souhlasit a dát zde prostor projevu minulému odkazu. Domnívám se ale, že tomu tak není výlučně a s definitivní platností. Zajisté ne tehdy, pokud je tento odkaz nazýván tradičním a stává se jediným hmatatelným pilířem národní hrdosti a národní identity. Začnu opět u sporného slovíčka, *tradiční*. Pokusím se ho zasadit do takových souvislostí, aby jednak doplňovaly předešlé řádky, ale také objasnily podstatu nejasnosti a mlhavosti významu. Kulturní dědictví, které je předáváno

z generace na generaci ve formě hmotných materiálních vzpomínek, jsou pro každého z nás viditelné. Jde o hmotné vzpomínky, které jsou symbolem určité historie a také časového úseku, v rámci kterého můžeme tuto historii mapovat. Tudíž je poměrně snadné se na ně odvolávat v případě, že by někdo pochyboval například o české historii. Ale masivní a nehybné stavby nemohou vyjádřit vše. Historické budovy jsou „pouze“ hmatatelným důkazem v současnosti. Na druhé straně kultura je neustálý proces změn, utváření a modelování. Jsou zde nově vznikající stavby, sochy, obrazy a vše je v procesu vývoje. Stejně jako principy, normy, zvyky, atd. Zmapovat historicky přesně principy, na kterých společnost v tom daném období funguje, už je poměrně složitější. Není možné uzavřít dějiny do malé plechovky. Z tohoto důvodu je velice obtížné hovořit o něčem tradičním a taktéž typickém. Jako bychom mohli na časové ose určit co je a co není tradiční. Je tradiční jev, který je starší více jak sto let nebo je tradiční ten, který je starší pět set let? Jsou tradiční normy předávané již sto let nebo až ty, které tradují už pět set let? Domnívám se, že se jedná o něco iluzorního s nádechem vykonstruovanosti. Opět bychom se ale dostávali na velmi tenký vědecký led, pokud bychom chtěli jednotlivě a postupně dokazovat, kde je možné užívat slůvka tradiční a dovolávat se tak autenticity a věrohodnosti. Právě zmíněná autenticita je, dle mého názoru, největším důkazem odkazu do minulosti. V závislosti na míře zachování zdůrazňovaných principů do současnosti.

II. Normalita a *My versus Oni*

Spolu se zmíněným tématem univerzálnosti a přirozené existence vyvstává ještě jeden zajímavý fakt ovlivňující vnímání identity. Stejně jako mnoho lidí nepochybuje o univerzálnosti a přirozenosti jevu existence principů ve společnosti, je zde i mnoho dalších jevů, které budí podobný dojem. Jde o skutečnost, kterou bych v dalších řádcích nazval normalitou. Univerzálnost, o které zde hovoříme, je zpochybnitelná v kontextu výskytu ve stejné podobě na různých místech. Předpoklad toho, že se nachází všude je téměř nezpochybnitelný, ale předpoklad, že ve stejné podobě už pochybnosti vyvolává. Této presumpci bych se teď v několika větách rád věnoval. Dalším jevem, jenž nás silně ovlivňuje z hlediska otázky, kdo jsme a kam patříme, je vymezování se vůči ostatním skupinám. V následující kapitole se zároveň zmíním i o potřebě čitelnosti reality a mechanismech, které dokážou držet jedince pohromadě.

Lidé jsou víceméně závislí na přehlednosti a zřetelnosti jejich okolí. Principy, jež jsou základem pro sociální pořádek, zároveň taktéž stanovují pomyslné hranice. Pomyslné hranice normality a srozumitelnosti. Pokud je lidé považují za něco, co nelze zpochybnit ani vyvrátit, vytváří tak zároveň něco nedotknutelného a přirozeně daného, bez potřeby zásahu a úpravy. Kolektivní souhlas s takto ustanovenými hranicemi je to, co celou věc drží pohromadě. K tématu důležitosti konsensu se věnuje také ve své knize polský sociolog Zygmunt Bauman.

*„Přestože se můžeme snažit tuto „sounáležitost“ různě opravňovat a vysvětlovat, hlavní její charakteristikou je duchovní jednota. Bez ní žádné společenství není. Za základní oporu všech členů společenství se má shoda či přinejmenším ochota a schopnost shodnout se. Faktory, které lidi sjednocují, se tedy pokládají za silnější a důležitější než vše, co by je mohlo oddělovat.“*¹⁵ Podle toho, co Bauman říká, je možné, aby tyto hranice existovaly a dávaly smysl v širším okruhu pouze na základě společenského konsensu většiny. Důvěra v ně jim pak ještě přidává na vážnosti a naléhavosti. Co nám tedy pomyslné hranice ohraničují? Stanovují nám, co je obvyklé¹⁶ a akceptovatelné, ale také co je mimo tuto kolektivně akceptovanou normalitu. Jedná se o sociální konstrukt, který můžeme taktéž pozorovat ve většině společností. Lidé mají ve svém podvědomí vnuknutou představu o tom, co zapadá a co nezapadá do těchto standardů. Většina z nás se snaží dodržovat tato „pravidla“ a pohybovat se v rámci nich. Většina se také snaží příliš nevybočovat a radikálně neporušovat

¹⁵ BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004, s. 59. ISBN 80-86429-28-8.

¹⁶ Myšleno ve smyslu chování, životního stylu, oblékání, dokonce názorů, atd.

hodnoty, které v podvědomí utváří dané hranice. Zmíněná sociální kontrola dává dostatečně najevo, že za porušení a ohrožení hrozí jedinci nebo skupině sankce v různé podobě. Od slovního pokárání, až po sociální exkluzi.¹⁷ Už samotná snaha vejít se do těchto hranic může být činitelem pro udržení celku pohromadě. My všichni máme stejná kritéria, náš sociální konstrukt, vystavěný na skutečnostech, které jsou pro nás srozumitelné, pochopitelné a přijatelné. Jsme také schopni přesně stanovit sami sebe jako *My*¹⁸ oproti ostatním. Co představuje ohrožení pro naše hranice normality a ustanovuje přesnou hranici pro kategorii *Oni*.¹⁹ Utváříme naši identitu v protikladu k identitě jiných sociálních skupin, které mají odlišné hranice normality, srozumitelnosti a přijatelnosti. Není důležité, zda jsou tyto skupiny zmíněny ve smyslu národů, subkultur, *civilizací*²⁰ nebo jiných sociálních skupin. Dle mého názoru je toto jeden z klíčových činitelů pro udržení rovnováhy ve společnosti. Být schopen rozlišit členství v jedné²¹ z těchto skupin a vědět, kam patřím. Pro člověka jako jedince je velice důležité se orientovat v realitě, ve které žije. Základ této orientace je pokud možno co největší eliminace zmatenosti a snaha o čitelnost a přehlednost. Jak ale co nejnázorněji definovat skupinu *My* a naopak skupinu *Oni*? *My* je možné specifikovat, jako skupinu jednotlivců, jež na základě společných vlastností udržují integritu v různé míře. Mezi jedinci existuje sdílení určitých podobností, hodnot a názorů. Základem pro udržení integrity je pak taktéž spolupráce za účelem společného cíle. Tento společný zájem, cíl a konsensus dává vzniknout zvláštnímu jevu podvědomé kolektivní identity, jež udržuje vše pohromadě. Jde o výrazný pojem, který má spojující charakter. „*Síla takové vazby by se neměla podceňovat. Díky ní si navzájem nemusíme vysvětlovat, „kdo“ jsme, a přesvědčovat se o tom. Umožňuje nám také chápat sdílené názory jako pravdu, která si zaslouhuje úctu a uznání.*“²²

Skupiny tak působí navenek velice jednotně a celistvě a vlivem přesvědčení v nás někdy mohou vyvolat až jisté obavy, které s největší pravděpodobností pramení z určitého neznáma a nepřehlednosti. Jelikož nejsme součástí té dané skupiny a neznáme vnitřní principy, na

¹⁷ Sociální vyloučení můžeme definovat (při vědomí různých způsobů užívání tohoto pojmu) jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavovány přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. (www.forint.cz)

¹⁸ BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004, s. 59. ISBN 80-86429-28-8.

¹⁹ Tamtéž, s. 59.

²⁰ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Rybka, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

²¹ Mnohdy však můžeme hovořit o celé řadě takových členství a jsme součástí mnoha skupin počínaje třídou ve škole, pracovní prostředím nebo fotbalový tým, až po etnickou minoritu nebo existující národ.

²² BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004, s. 59. ISBN 80-86429-28-8.

kterých skupina funguje, stává se pro nás nepřehlednou a tudíž tak trochu nebezpečnou otázkou. Otázkou, kdo jsou *Oni*? Nejčastější odpovědí je pak ta, kdy sami sebe přesvědčujeme o odcizení od této skupiny a neznámou vysvětlujeme tak, že *Oni* jsou ti, kdo nejsme *My*. Řád, který panuje mezi námi, je jasný a snadno definovatelný pro své členy. Normy a vzorce, podle kterých se řídíme ve svém nejbližším okolí, dávají smysl a jsou správné. Mnohdy nás naše úvahy mohou přivést až k myšlence, že naše normy a vzorce jsou nejuniverzálnější. Není pak tedy překvapení, že se vlivem nepochopení, latentního strachu a pocitu ohrožení, stavíme k neznámým vzorcům odmítavě. Cizí vlivy a hodnoty nabourávají to, co je nám důvěrně známé a to, co jsme až doposud považovali za něco nedotknutelného. Narušuje to náš řád a ohrožuje naši integritu a stabilitu v sociálním světě plném interakcí s lidmi, kteří v různé míře, ale přesto, uznávají stejný řád. Domnívám se, že xenofobie je přirozenou lidskou vlastností pramenící ze snahy orientovat se v nejbližším okolí a nemít pocity odcizení a ztracenosti. Výše jsem také zmiňoval společný cíl, který může dát vzniknout kolektivní podvědomé identitě. Ten může tvořit opět mnoho věcí. Jedním z nich může být také společný nepřítel. Domnívám se, že je to jeden z nejpůsobivějších činitelů, který dává vzniknout kolektivní soudržnosti. Nepřítel je ten, před kterým musíme být na pozoru a proti kterému je třeba se semknout. Představuje totiž hrozbu, která narušuje již zmíněnou stabilitu. Dějinné vymezení se na *My* a *Oni*, „lepší“ a „horší“, „civilizované“ a „barbary“, to jsou xenofobní stereotypy a impulzy, pomocí kterých je možné vzbudit proces tvorby kolektivní identity. Jasně vymezení se proti cizímu a neznámému a ujasnění si toho kdo jsme a kdo nejsme. Jaké jsou mezi námi rozdíly a jaké nebezpečí pro nás skýtá existence tohoto vlivu mezi námi. Zviditelnění rozdílů a ukázání je s takovou jasností, že o nich není možné pochybovat, je velice účinné. Tímto podvědomím lze o to lépe manipulovat, o co více se skupina nebo společnost cítí v nebezpečí a o co více je patrné napětí mezi členy. Vymezení, o kterém hovoříme, funguje spolehlivě už od nepaměti. Proč by tedy zároveň nefungovalo i v dnešní době?

V této kapitole jsem chtěl přehledně nastínit, jaké další faktory se mohou podílet na formování jedince v rámci různých a různě početných skupin. Jakou roli hrají vzorce, které mezi sebou uznáváme a řídíme se jimi. A jak dalece souvisejí s pocitem bezpečí. Došel jsem k názoru, že strach z neznámého je člověku silně vlastní a tvoří přirozenou součást osobnosti. Snažil jsem se také přiblížit důležitost a téměř nutnou potřebu vymezení se v rámci různých sociálních skupin a odpovědět na otázku, z jakého důvodu mohou vznikat konflikty mezi skupinami, které uznávají odlišné principy fungování. Chtěl jsem také znovu demonstrovat

nestabilitu definování se. Tentokrát na základě proměnlivosti lidských potřeb a s tím související proměnlivosti členství ve skupinách, které mohou být odpovědí na tyto potřeby.

Závěrem bych snad jen doplnil, že socializace a akulturace, kterou procházíme v rané fázi našeho života, silně poznamenává naši osobnost do dalšího období, kdy stále znova a znova procházíme dalšími podobnými procesy. Vzorce, hodnoty a normy, jež nám jsou vnuknuty a v rámci kterých se učíme fungovat, vytvářejí pomyslné hranice, které jsou dříve nebo později zakódovány do našeho podvědomí. Jakékoliv ohrožení tak přirozeně spouští „alarm“ v našem podvědomí a vyvolává přirozenou potřebu ochraňovat tuto skutečnost. Je však velice důležité si uvědomit, že nejsou univerzální. Pokud u nás dnes považujeme za přirozené, že volit mohou všichni právoplatní občané, kteří dosáhli věku 18 let bez rozdílu pohlaví, pak se jedná o kulturní specifikum dané oblasti. Nikoliv o univerzálně uznávané celosvětově. Pokud vnímáme jako samozřejmé, že peníze vyjadřují hodnotu zboží a slouží jako směna za toto zboží, opět jde o příklad zvláštnosti dané oblasti a nikoliv o obecně platný fenomén. Člověk dnes přichází do kontaktu s cizími vlivy v každodenní interakci. Hodnoty jsou tak neustále podrobovány zkouškám vlivů, které je mění a utvářejí. Jde o neustálý proces modelování a přizpůsobování se. Vztaženo na identitu, jež je hlavním tématem této práce, kolektivní podvědomí a zřetelný konsensus většiny nám velice pomáhá v orientaci v realitě. Potřeba společného zájmu a cíle je více než jasná a ztotožnění se s těmito zájmy formuje základ pro vnímání sounáležitosti k určitému celku. Zájmy a cíle jsou však také v neustálém stádiu proměny. Z toho důvodu se také skupiny, vůči kterým vyjadřujeme svůj souhlas, mohou měnit. V jednu chvíli může být tento společný zájem vyjádřen orientací na Evropskou unii a evropskou integraci, v další chvíli pak na zachování „autenticity“ daného národa a vymezování se vůči etnickým menšinám. Přirozeně tak člověk během svého života mění oblasti svých zájmů a také principy, se kterými se identifikuje. Docházím tak opět k závěru, že identita jedince i celku je velice variabilní a zároveň velice flexibilní. Dříve než se začnu podrobněji probírat jednotlivými vybranými faktory, které vyjadřují společný zájem, se kterými jsem se osobně setkal na různých místech, bych se rád krátce zamyslel nad otázkou neexistující všeprostupující univerzality. Koncipoval bych otázku následovně. Existuje něco, co dokáže vyjádřit odpověď na všechny potřeby, zájmy a cíle a vytvořit univerzum pro veškerou identitu? Je něco, co je lidstvu společné natolik, aby tak mohlo být považováno, nejen z kulturního hlediska, za společný zájem všech? Já osobně v tuto chvíli nemám odpověď na tuto otázku se zřetelným nádechem idealismu. A ideály, jak se již tolikrát v historii osvědčilo, popírají sami sebe už jen tím, že je vymyslel sám člověk.

III. Vybrané projevy a procesy

Po teoretické části a různých úvahách v oblasti fungování společnosti a jedince v něm bych se rád přehoupl ve své práci ke konkrétním procesům a jevům. V předešlých odstavcích jsem se snažil nastínit jisté principy uvažování a následné dopady potřeb člověka. Pohyboval jsem se převážně v teoretických vodách a pokusil se tak připravit půdu pro následující část. V dalších kapitolách se pokusím rozpoznat a pojmenovat určité události a najít spojitost mezi současným stavem a těmito procesy. Událostem, které budu nyní jednu po druhé analyzovat, se věnuji proto, že jsem se s nimi setkal přímo v terénu a podnítily mou zvědavost pochopit spojitosti a získat tak alespoň částečně ucelený obraz o společnosti, ve které jsem se v tu chvíli pohyboval. Na povrch během mého pobytu vyvstalo mnoho otázek, na které jsem v danou chvíli neměl odpověď. Existují uvnitř vztahů mezi lidmi nějaká napětí? Jsou zde nějaké problematické skupiny, sociálně exkludovaní apod.? Jsou lidé spokojení s oficiální vládou ve státě a s politickou situací? Množství věcí na první pohled nedává smysl a je tak těžké oprostít se od předsudků při setkání s nimi. Zmíněnou předpojatost vytvářejí převážně zaběhlé a vnuknuté vzorce, které způsobují zmatenost a nechápavost. Po několika měsících strávených v prostředí jiného jazyka, jiné politické situace a tak trochu jiného způsobu uvažování o realitě, jsem zredukoval oblasti svého zájmu. Po řadě rozhovorů jsem také vymezil několik oblastí, které mě zaujaly natolik a natolik souvisely s tématem, že bych je nyní rád vyzdvihl nad ostatní. Oblasti tvoří základní pilíře fungování litevské společnosti, ani každý samostatně neukazuje její ucelený obraz. Dalo by se říci, že je ani nepovažují za primární fakt, jenž by mohl jednoznačně vystihnout celou skutečnost.²³ Jsou však výraznou součástí každodenního života lidí a troufám si říci, že spolu s řadou dalších, mohou přispět k lepšímu pochopení některých souvislostí. Důvody, proč zde tedy budu některé skutečnosti zmiňovat spíše, než jiné, je právě ten, že úzce souvisí se mnou zvoleným tématem a daly mi impuls k hlubšímu zájmu. Rozhodl jsem se také, že v průběhu celé práce budu pracovat s komparativní metodou a některé události budu taktéž vztahovat na prostředí, které je mi dobře známé. Domnívám se, že pomocí této metody mohou rozdíly, nebo také podobnosti těchto dvou prostředí, vyplynout v jasnějším světle. V průběhu práce jsem rovněž dospěl k názoru, že rozpracované kapitoly by se mohly stát základnou pro jednotlivé podrobné práce v dané oblasti. Inspirace pro další detailnější studie jsem v průběhu pobytu a následném sepisování práce získal opravdu spoustu.

²³ Procesy, které budu v následujících odstavcích podrobně rozebírat, rozhodně nemají být závěrečným obrazem o litevském národu. Nejsou jeho definicí a ani konečnou charakterizací. Této neobjektivitě a zařazování bych se rád vyhnul.

IV. Etnická situace a „problémové skupiny“

Dějiny Litvy jsou velice úzce spjaty s Polskem a polským obyvatelstvem již od konce 14. století. V té době dochází k vytvoření první polsko-litevské unie převážně z politických důvodů.²⁴ Spolu s vytvořením této unie se datuje také počátek litevské christianizace a pronikání křesťanství²⁵ mezi tamní obyvatelstvo, které v té době patřilo mezi jedny z posledních zástupců pohanství v Evropě.²⁶ Největšího rozmachu pak zažil litevský stát v 15. století, kdy se území tohoto státu rozprostíralo od Baltického až po Černé moře. Další polsko-litevský svazek byl potvrzen v druhé polovině 16. století²⁷. Ten trval až téměř do konce 18. století. Na konci století osmnáctého pak dochází k masové rusifikaci Pobaltí a jednotlivých států vůbec. Období první světové války přečkala Litva v určité podobě samostatnosti až do počátku druhé světové války. „*Pakt Molotov-Ribbentrop pojmenovaný podle protagonistů sovětské a německé zahraniční politiky z 23. srpna 1939 znamenal pro existenci pobaltských států totéž, co Mnichov pro Československo.*“ Pobaltské státy tak byly přidruženy k tehdejšímu Sovětskému svazu a vznikla Litevská SSR. Litva se tedy stala součástí Sovětského svazu až do jeho rozpadu. Během tohoto období probíhaly na území států podobné represivní procesy jako v tehdejší ČSSR, později ČSR. Následovalo vyhlášení a později oficiální uznání samostatnosti v roce 1991. Navazující desovětizace zasahovala v podstatě do všech sfér života litevského obyvatelstva. Minulé procesy okupace a rusifikace silně ovlivnily vnímání Rusů na území nově vzniklé Litevské republiky a to především v raných fázích vývoje samostatného státu. Rusofobie, která byla v počátcích opravdu velice silná, pramenila dle mého názoru z podobného základu jako nevraživost vůči Rusům po sametové revoluci v roce 1989 u nás. Rušení ruských nápisů a názvů ulic, snaha o úplné odstranění ruštiny ze škol a znovuzavedení mateřského jazyka. Etnická skladba Litevské republiky dnes není příliš pestrá a podíl jednotlivých etnických minorit se zdá být nepříliš patrný. Avšak je třeba si uvědomit celkový počet obyvatel na Litvě a pak je více než zřejmé, že i jedno procento může znamenat hodně. I tak ale můžeme Litvu považovat za poměrně homogenní stát. Podle nezávislého výzkumu *The Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning* z roku 2006 žije na území Litvy necelých 3,5 milionu obyvatel. Z celkového počtu obyvatel tvoří podle tohoto výzkumu samotní Litevci

²⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. 1996, s. 59. ISBN 80-7106-154-9.

²⁵ Náboženské situaci, jejího vlivu na obyvatelstvo a identitu věnuji samostatnou podrobnější kapitolu.

²⁶ ŠVEC, Luboš, *Dějiny pobaltských zemí*, Nakladatelství Lidové noviny. Praha 1996, s. 59. ISBN 80-7106-154-9.

²⁷ Tzv. Lublinská unie podepsaná 1. července 1569. (tamtéž, s. 75)

84.3%.²⁸ Zbytek pak tvoří příslušníci jiných národností. Mezi nejpočetnější patří přirozeně obyvatelé okolních států, tedy Poláci²⁹ a Rusové.³⁰ Tyto dvě národnosti jsou již poměrně dlouho silnou skupinou ve skladbě obyvatel a v některých oblastech nebo městech tvoří dokonce více jak polovinu.³¹ Jak již bylo řečeno, z hlediska historického spolu Poláci a Litevci žijí již po staletí. Na dnešní moderní Litvě tak vytváří nejpočetnější etnickou minoritu ve státě, přičemž téměř polovina polské populace na Litvě žije v hlavním městě Vilniusu. To se odráží v mnoha sférách každodenního života. Existuje zde dnes více jak 100 polských škol a ve Vilniusu dokonce i několik fakult polské univerzity sídlící ve městě Bialystok.³² Vztahy mezi majoritou a minoritou však nejsou příliš idylické. V období snahy Litvy získat nezávislost na Sovětském svazu se zároveň zvedala i vlna nevěle proti litevské samostatnosti z polských řad. Tu se však povedlo potlačit a agrese se později obrátila proti samotné polské menšině v zemi vlivem obav z rostoucího vlivu. Některé zdroje uvádějí, že byla dokonce zřízena *nacionalistická organizace Vilnia*,³³ jenž měla zajistit politevštění polské menšiny v některých částech země a potlačit polský vliv. Jde o politickou organizaci založenou v roce 1988 a často považovanou za extrémistickou a nacionalistickou. Hlavní myšlenkou této organizace byla víra, že *polská minorita na Litvě jsou v podstatě polonizovaní Litevci a jejich skutečná identita byla zastřena během let cizí okupace*.³⁴ Členové se velice často angažují v otázkách polské menšiny a často vystupují proti změnám, které podporují vliv Poláků na území Litvy. Vstup Litvy do Evropské unie v roce 2004 sice částečně přispěl ke zlepšení postavení polské menšiny na Litvě, ale některé konflikty stále přetrvávají. Jde hlavně o spory ohledně dvojjazyčných názvů ulic, které byly v nedávné době zrušeny, což vyvolalo rozpory v polských řadách. Spor se vyostřil natolik, že byla údajně podaná i stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Politevštění polských jmen je taktéž žhavým tématem v otázce vztahů majority a minority. Celé situaci jistě nepřispěl ani fakt, že

²⁸ National Minorities in Lithuania and Estonia. In *European Research Centre on Multilingualism and Language Learning* [online]. Paterswolde : [s.n.], 2006 [cit. 2011-02-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.mercator-research.eu/research-projects/endangered-languages/national-minorities-in-lithuania>>.

²⁹ Přibližně 6,7%, resp. více jak 234 tisíc.

³⁰ Přibližně 6,3%, resp. více jak 219 tisíc.

³¹ Například město Visaginas. Jak jsem se dozvěděl od svých spolužáků, město leží v severovýchodní části země a ruská populace zde tvoří více jak 50% z celkového počtu necelých 30 tisíc. Atmosféra města je prý také velice ovlivněná přítomností velkého počtu ruských, běloruských a ukrajinských obyvatel. V mém okolí tento fakt téměř nikdo nevnímal negativně a ani jsem nezaznamenal nějaké agresivnější reakce u studentské generace na toto místo.

³² The University's mission . In *University of Bialystok* [online]. Bialystok : [s.n.], 2009 [cit. 2011-02-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.uwb.edu.pl/university.php>>.

³³ *Projekt krajané : Po stopách Čechů ve východní Evropě* [online]. 2008 [cit. 2011-02-23]. Poláci v Litvě. Dostupné z WWW: <http://krajane.czu.cz/geografie-nab/doku.php?id=polaci_v_litve#fn__8>.

³⁴ *Vilnija* [online]. 2001 [cit. 2011-02-23]. History and policies. Dostupné z WWW: <<http://vilnija.co.tv/>>.

litevská vláda dosud nepodepsala Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, kterou *ratifikovalo 24 států, včetně Polska*.³⁵ Pokud jsem měl možnost sledovat určité problémové kategorie, většinou šlo o jazykové bariéry mezi polštinou a opět oživenou litevštinou. Litevci si s největší pravděpodobností velice váží toho, že jejich jazyk je opět úředně uznán a dostal se do škol a ostatních institucí. Jak bylo již řečeno, na Litvě existuje mnoho polských škol. Krom vzdělávacích institucí se zde nachází polská rádiová stanice, několik měsíčníků a tiskovin. Tendence poslední doby je však spíše eliminovat polštinu a to jak na školách, tak v ulicích a jakýkoliv polský vliv obecně. Z historie vyplývá, že Litevci a Poláci vedle sebe žijí již po staletí. Moderní vývoj Litevské republiky však, dle mého názoru, směřuje silně na západ a projevuje se tendencemi autonomie se vším, co k tomu patří. Počínaje jazykovou suverénností a politicky samostatnými rozhodnutími, až k eliminaci vlivu okolních států, které byly vždy úzce spjaty s litevskou historií. Pokud vezmeme v potaz početnost tohoto národa a složitou minulost plnou útlaku, represí, kulturní a jazykové stagnace, zdálo by se skoro na místě, že tendence většiny bude směřovat jednoznačně k samostatnosti a oproštění se od cizích vlivů. Hlavně pak těch, které zde působily stovky let. Z nálady ve společnosti a procesů s tím souvisejících je atmosféra citelná. Mnoho občanů dnes polský vliv může vnímat jako zpátečnický ve vývoji utváření novodobé moderní identity Litevců. Eliminace a konkrétní zásahy jsou viditelné především v oblasti používání jazyku. Litevci mají svůj vlastní jazyk a vliv cizího může evokovat ohrožení stávajícího a v neposlední řadě také vzpomínky na nedávné období potlačování. Vzhledem k současným sporům a stanoviskům vlády k nim, se domnívám, že litevština se stala silným základem pro utváření moderní podoby litevského státu a jeho občanů. Celkový stav se pak přirozeně nelíbí zástupcům z řad Poláků, jež celou situaci vidí jako formu diskriminace polské menšiny. Sociální procesy, které probíhají mezi etnickou minoritou a majoritou, tak mají za následek utváření nových sociálních skupin, které hájí odlišné zájmy. Ať už je to na straně Litevců například extrémistická strana *Vilnija* ostře vystupující proti polské menšině nebo organizace vzniklá v roce 1989 *Związek Polaków na Litwie*.³⁶ Mezi vzniklé skupiny patří také politická strana *Akcji Wyborczej Polaków na Litwie*.³⁷ Ta mimo jiné ostře vystupuje proti změnám v oblasti vzdělávání, jazyku a majetkových záležitosti, které se bezprostředně týkají polské menšiny.³⁸

³⁵ *Presseurop* [online]. 4.10.2010 [cit. 2011-02-23]. Proč si Polsko s Litvou nerozumí . Dostupné z WWW: <<http://www.presseurop.eu/cs/content/article/377411-proc-si-polsko-s-litvou-nerozumi>>.

³⁶ <http://www.zpl.lt/>

³⁷ <http://www.awpl.lt/>

³⁸ <http://www.awpl.lt/>

Další z velice početných etnických skupin na území Litvy jsou zástupci ruské menšiny. Dle stejného nezávislého průzkumu *The Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning* z roku 2006, tvoří Rusové 6,3%³⁹ z celkového počtu obyvatel. Jde o něco menší zastoupení, než tvoří menšina polská a vztahy mezi majoritou a minoritou zde zcela určitě také nejsou výhradně harmonické. K první masové fázi rusifikace dochází již na konci 18. století, která v průběhu století vyvrcholila až k zavírání polských a litevských škol a zákazem tisku litevských knih. Situace se pak na počátku 19. století zlepšila a úvod první světové války dokonce znamenal pro Litvu vznik samostatného státu. Vlivem geografické polohy a vývoji bojů byl příklon Litvy spíše k Německu. To jí sice zajistilo samostatnost až do počátku druhé světové války, od 3. srpna 1940⁴⁰ se ale Litva opět stala součástí Sovětského svazu. Připojení pobaltských republik ke Svazu sovětských socialistických republik bylo oficiální sovětskou vládou propagováno jako dobrovolné. Pobaltské státy tak na dalších 50 let přestaly existovat na mapě světa. To citelně zpomalilo proces obrozování kulturního sebeuvědomění Litevců. Následné procesy vyvlastňování soukromých podniků, kolektivizace zemědělství, zatýkání a deportace politických odpůrců a nepohodlných doprovázely i další opatření, tykající se všech sfér každodenního života.

„Sovětizace rychle prostoupila všechny struktury života pobaltských společností. Neznamenala jen politické represálie a umrtvení veškeré nekomunistické aktivity. Okusilo ji školství, kultura stejně jako hospodářství. Záhy se objevily seznamy zakázané literatury, z knihoven a knihkupectví zmizely nejen díla nesocialistických autorů, ale také některých levicových spisovatelů. Citelně poklesla životní úroveň.“⁴¹

Po politickém převratu a znovunabytí samostatnosti nastala fáze desovětizace a transformace celé společnosti. Ta opět zasáhla veškeré sféry od zemědělství a průmyslu, až po ideologickou náplň politiky a společenský řád mezi lidmi. Litva tvořila nedobrovolně celých 50 let součást obrovského impéria a dopady tohoto faktu jsou zajisté patrné dodneška především v ekonomické a hospodářské oblasti. Samostatnost však s sebou přinesla i spoustu nových událostí, které jsou symbolem opětovné výstavby národního povědomí občanů. Litva získala status nezávislé demokratické republiky, byla zavedena nová litevská měna a v roce 2004 se

³⁹ National Minorities in Lithuania and Estonia. In *European Research Centre on Multilingualism and Language Learning* [online]. Paterswolde : [s.n.], 2006 [cit. 2011-02-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.mercator-research.eu/research-projects/endangered-languages/national-minorities-in-lithuania>>.

⁴⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. 1996, s. 222. ISBN 80-7106-154-9.

⁴¹ Tamtéž, s. 224

také stala právoplatným členem NATO a Evropské unie.⁴² Stranou samozřejmě nezůstává ani vztah mezi Rusy a Litevci. Zajisté by bylo na místě předpokládat konfliktní soužití mezi zástupci jednotlivých národů při každodenní interakci. Především vlivem dlouhotrvající zainteresanosti a zásahů do suverenity státu. Situace je však o něco mírnější, než v okolních státech. V Lotyšsku a Estonsku je například pro získání občanství nutné složit jazykovou zkoušku a prokázat jazykovou gramotnost, vedle toho také znalosti o historii dané země.⁴³ Velice diskutovaným tématem poslední doby je právě úroveň testů zmíněných zkoušek. Mnoho lidí má problém se do stanovených kritérií vtěsnat a občanství daného státu jim proto zůstává zapovězené. Tato situace ale není totožná s litevskou. Zde ruská populace tvoří nejmenší zastoupení ze všech tří baltských států. Situaci bych přiblížil na dvou odlišných místech v Litvě a Lotyšsku na zajímavém příkladu užívání mateřského a menšinového jazyka. Na začátku této kapitoly jsem již zmiňoval město *Visaginas*, kde počet zástupců ruské menšiny tvoří více jak 50% obyvatel. Zde je *dovoleno používat ruský jazyk v oficiální dokumentaci souběžně s litevským*.⁴⁴ Naproti tomu, v Lotyšsku se nachází město *Daugavpils*, kde ruská populace tvoří dokonce okolo 80%. Zde však *možnost použití ruského jazyka souběžně s lotyšským není projednávána ani orgány státní správy*.⁴⁵ Je třeba si ale uvědomit procentuální zastoupení v obou státech. V Lotyšsku je ruská menšina zastoupena téměř v pětkrát větším počtu než na Litvě. Počet obyvatel se pak v Lotyšsku pohybuje lehce přes dva miliony osob. Tento fakt by mohl výrazně ovlivnit vnímání této etnické menšiny, jejich práv a stanovení podmínek pro život v obou státech. Litevský vzdělávací systém je k Rusům taktéž poměrně shovívavý. Vzdělání je umožněné ve vlastním jazyce, vyjma státních univerzit, kde je již stanoveno poskytování vzdělání pouze v oficiálním jazyce státu. Já osobně jsem se s rusofobií na Litvě neseťkal, i když jsem ji popravdě předpokládal. Respondenti, kterých jsem se dotazoval, odpovídali většinou neutrálně, ale s vědomím historických událostí. S výraznou zaujatostí, předpojatostí či dokonce otevřenou agresí jsem do styku nepřišel. Vyjma otevřených nesouhlasů s ruskojazyčnými nápisy mezi mladými studenty. U nich jsem byl mnohdy až překvapen jejich otevřeností a nezaujatostí vůči ruské menšině. Jeden z takových rozhovorů bych zde rád pro představu uvedl.

⁴² *Euroskop : vecně o Evropě* [online]. 2005 [cit. 2011-02-25]. Litva v Evropské unii. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/495/sekce/litva-v-evropske-unii/>>

⁴³ *Projekt krajané : Po stopách Čechů ve východní Evropě* [online]. 2008 [cit. 2011-02-25]. Rusové v Pobaltí. Dostupné z WWW: <http://krajane.czu.cz/geografie-nab/doku.php?id=rusove_v_pobalti>.

⁴⁴ *European Minority Project 1999* [online]. 1999 [cit. 2011-02-25]. Russians in the Baltics: Full-right members of society or not?. Dostupné z WWW: <http://www.apenrade.dk/m99_russiansinbaltics.html>.

⁴⁵ Tamtéž

„Rusů je tady pořád docela hodně. Jsou i oblasti, kde by si skoro nepotkal Litevce. Ale já proti nim nic nemám. Víš, když nechtejší názvy ulic v ruštině a názvy ochodů a nevidím po ulicích pouze ruské nápisy, tak mi to nevadí. Že slyším ruštinu na ulici, je v pořádku. Když nedělají problémy. Sám tam jezdím, máme tam známé a už jsem tam párkrát byl.“⁴⁶

Nejpočetnější dvě etnické menšiny, které se na Litvě nacházejí, tak představují silně historický odkaz do minulosti. Není pochyb o provázanosti dávných i nepříliš minulých událostí. Současné vztahy mají podstatu také v moderních procesech a politické orientaci Litvy. Za celé 4 měsíce pobytu jsem nebyl svědkem otevřených nepokojů nebo demonstrací zaměřených proti diskriminaci nebo založených na národnostní otázce. Původcem některých sporů ale zůstává jazyk, který se stal podstatnou součástí litevské identity. Polština i ruština nejsou žádoucí a tendence je eliminovat používání jiných, vyjma jazyku státu a Evropské unie. Litva se snaží plně zapojit do integrace postsovětských států, do širšího evropského společenství. Snaží se být suverénní v oblasti hospodářské a ekonomické, ale také jazykové a kulturní. Poměrně homogenní etnické složení může významně přispívat k národnostní jednotě. Za účasti dvou národnostních menšin, které jsou více méně symbolem neautonomní historie, tak mají prostor pro vymezení se vůči nim. Je zde výrazný podnět pro utváření národnostního podvědomí a jasnějšího definování se mezi ostatními státy. Dnes již netvoří součást impéria nebo jiného státu. Možná právě z toho důvodu se současná vláda tak silně ohrazuje proti polskému vlivu a koneckonců ani o svoje menšinová práva se hlásící ruská populace nemůže čekat bezbřehou podporu. Z hlediska identifikace litevského národa vnímám jednoznačné odmítnutí splývání těchto vlivů jako logické vyústění všech výše zmíněných procesů. Ze společenské atmosféry je citelné lehké napětí vůči menšinám. Mezi občany jakoby existovala tolerance a respekt vůči minoritám, ale za určitých podmínek. Především přizpůsobení se prostředí v co největší možné míře a malé požadavky pro vlastní iniciativu. Hlavně pak co se týče jazykového projevu ve státních a veřejných institucích. V tomto kontextu vyvstává komparace vztahů mezi majoritou Čechů a minoritou Romů. Do kontaktu se tyto vzorce chování, hodnoty a jazyk dostávají v Evropě již více jak 700 let.⁴⁷ Během těchto let prošly přirozeně výraznou proměnou. Především v období obou světových válek a komunistického režimu, který svou asimilační politikou menšin zasadil obrovskou ránu nejen romské identitě. Současná situace je více než diskutabilní. Z pohledu majority se objevují časté námitky na nepřizpůsobivost a problémovost. Romštinu dnes jen málokdo

⁴⁶ Překlad rozhovoru se spolužákem Myndaugasem, Kaunas 5.10.2009.

⁴⁷ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 11-13.

považuje za právoplatný existující jazyk.⁴⁸ A východisko je většinou hledáno v naprostém začlenění do majoritní společnosti nebo naopak v izolaci od většinové populace a utváření jakýchsi romských ghatt. Menšiny na Litvě dnes, dle mých zkušeností, nevytváří ghetta ani městské čtvrtě, které by byly charakteristické jednotným etnickým zastoupením. Jedno však mají Romové v České a Poláci a Rusové v Litevské republice společné. Na tyto menšiny je vytvářen v určité míře tlak ze strany majority na přizpůsobení se a začlenění se do většinové společnosti. Majority v obou státech požadují respekt vůči většinově uznávaným hodnotám a vzorcům v chování, používání jazyka, dodržování zákonů a principů, které jsou pro danou společnost prioritní. Nejen prioritní, ale zároveň dávají základ pro přehlednost a srozumitelnost světa, ve kterém se jedinec nachází. Působení cizího vlivu tuto srozumitelnost narušuje a zároveň vyvolává napjatou atmosféru, která může dále gradovat. Já sám vidím bezkonfliktní soužití více etnik na území jednoho státu ve zvládnutí kódů, kterými se řídí většina. Zvládnutí do takové míry, aby se chování obou nedostávalo do střetu v každodenním životě. Odlišnosti mezi jedinci, skupinami, etniky, národy, jsou více než přirozené a vyžralost *pluralitní*⁴⁹ společnosti bych hodnotil právě podle schopnosti úrovně soužití. Nejsilnější tlak na vymazání rozdílů nacházím ve znalosti a používání jazyka. Užívání romštiny ve školství a institucích u nás v současnosti nesklízí také veliký úspěch a čeština je vnímána jako základ pro začlenění se do širší společnosti. To vnímám jako totožný jev v těchto státech. Moderní Litva si ještě k tomu stále drží poměrně výraznou etnickou jednotu.⁵⁰ Tento fakt může sehrát určitou roli při vytváření společenského konsensu a národní soudržnosti. Nelze popřít, že zde dochází ke střetu různých kulturních specifik. Chci tím ale hlavně říci, že se zde neseťkává tolik vlivů a to především náboženských a kulturních pocházejících s odlišných prostředí. Vlivy pocházejí z geograficky a kulturně blízkých prostředí, alespoň pokud vycházíme z historických faktů. To ale neznamená, že se nacházíme v kulturním vakuu a izolaci. Náboženství, jak jsem měl možnost se přesvědčit, je jedním z dalších sociálních jevů, který si zaslouží pozornost. Už z toho důvodu, že tvoří významnou část každodenního života mezi litevským obyvatelstvem a v protikladu k tomu, Česká republika patří mezi státy, kde podíl náboženství hraje ve společnosti téměř minimální roli.

⁴⁸ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romaňi čhib – romština : Několik základních informací o romském jazyku* [online]. Brno : Bulletin Muzea romské kultury, 1995 [cit. 2011-02-25]. Romský jazyk , s. . Dostupné z WWW:<http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=317&Itemid=24&lang=cs>.

⁴⁹ SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci : Esej o multietnické společnosti*. Praha : Dokořán, 2002, s.22-25.

⁵⁰ Vyjma zmíněných menšin a několika dalších jako jsou Bělorusové nebo Ukrajinci. Většina etnických menšin však vychází z relativně podobného kulturního prostředí, což samozřejmě nepotírá znatelné rozdíly. Podobnosti však vyvstanou možná v jasnějším světle, pokud zmíním, že na Litvě žije minimum zástupců z muslimských států nebo samotné Asie. Tedy myšleno z oblastí, které by se výrazně lišily například nábožensky, politicky, apod.

V. Náboženství v číslech a souvislostech

Litva jako jeden z mála států Evropy zůstala poměrně dlouhou dobu pod vlivem pohanských mýtů a rituálů. Mytologický systém byl velmi podobný u všech tehdejších pobaltských kmenů. Byl založen především na uctívání různých rostlin, stromů, zvířat a nadpřirozených bytostí, mezi nimi třeba i démoni.⁵¹ Celý tento systém vychází z antropomorfního základu.⁵² Podle četných archeologických nálezů a dostupných studií folklóru existoval mezi božstvy v pobaltských státech určitý systém hierarchie. Ten byl založen především na rozdělení mezi patriarchální a matriarchální božstva.

„Podle přibližné rekonstrukce litevské archeoložky M.Gimbutieneová v něm splynula staroevropská božstva matriarchální společnosti s indoevropskou patriarchální strukturou, která předchází božstva přejala, transformovala, přičemž je zatlačila stranou a postavila je často jako manželky po bok mužských božstev. Matriarchální božstva interpretovala pohled staroevropského segmentu na půdu, rostlinstvo a zvěř, zatímco indoevropský náboženský svět vycházel více z pozorování oblohy a nebeských těles. Byl zbožštěním zbraní, chovu dobytka a koní.“⁵³

Božstva opět zasahovala do všech tehdejších sfér lidského života, od zasvěcení počátku života přes ochránce domácností, patrona lovu, přírodní úkazy až k božstvu zasvěcenému smrti. Tato silná provázanost s každodenním životem pravděpodobně o to více přispěla k transformaci lidových, pohanských systémů víry a křesťanství, které bylo přijato v pozdější vlně christianizace. Lotyšské a estonské kmeny přijímají křesťanství již ve 13. století, Litva pak dokonce až koncem století 14.⁵⁴ V prvopočátcích byl příklon silnější na stranu pravoslaví, především kvůli dominantnímu vlivu ze strany Ruska. Litva se nacházela mezi silným působením katolického Polska a pravoslavného Ruska. Historickým mezníkem v přijetí katolictví se stalo začlenění tehdejší Litvy do polského státu na konci 14. století a tento fakt zároveň spustil proces masové christianizace Litvy. Ta měla vliv při jejím zapojování do tehdejší Evropy a podstatně ovlivnila také kulturní vývoj. V tomto období spolu s kostely a kláštery vznikaly paralelně i školy nebo ruský psané záznamy o litevských dějinách.⁵⁵

⁵¹ Za zmínku zajisté stojí muzeum ďábla v litevském městě Kaunas, kde bychom mohli najít více jak 2000 variant zpodobnění ďábla z různých koutů světa. Autorem je Antanas Žmuidzinavičius, který za svůj život nasbíral přes 260 sošek, a celá sbírka se v průběhu let výrazně rozrostla. Jde jak o umělecká díla, tak o suvenýry, masky a pozůstatky lidové kultury.

⁵² Tedy připisování lidských vlastností, charakteristik a lidské podstaty neživým věcem, nadpřirozeným jevům, apod. Antropomorfismus je velice častým projevem právě v prvopočátcích vývoje náboženských systémů víry.

⁵³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. 1996, s. 20. ISBN 80-7106-154-9

⁵⁴ Tamtéž, s.23.

⁵⁵ Tamtéž, s. 67.

Obrovskou ránu zasadila náboženské skladbě deportace Židů během druhé světové války. Vilnius byl svého času přezdíván „Severní Jeruzalém“ a to především proto, že Židé zde tvořili přibližně 30% z celkového počtu obyvatel. Dnes jich zde žije pravděpodobně méně než 3500.⁵⁶ Období více jak čtyř desetiletí sovětského režimu znamenalo těžkou zkoušku pro katolicky založenou Litvu. Chrámy, kostely, kláštery, farnosti, to vše zažilo architektonickou i ideologickou proměnu. Místa, častokrát určena k náboženským účelům, získala podobu prostor pro výstavu obrazů, nakupování potravin, úřadování nebo dokonce bezvýznamné skladování nepotřebných věcí. Proces rusifikace se tak silně opřel do ideologické základny společnosti, která byla v té době podstatným rysem litevské identity. Útok to byl bezpochyby cílený a mířil přesně do podstaty, ze které společnost vycházela. Režim se tímto způsobem snažil paralyzovat jakékoliv možné projevy individuality a odporu již v samotných zárodcích. Ať už v podobě propagandy ateismu nebo otevřeného boje v podobě přetváření církevních staveb. Odpor vůči autoritativní politice začal prorůstat opět do mnoha sfér a nevyhnula se mu jak literatura a hudba, tak i působení katolické církve. I přes silné represálie, zatýkání a deportace si církve udržovala silné postavení v podvědomí lidí. Stala se zároveň významným činitelem identifikaci litevského národa v období okupace. Systém víry představuje soubor hodnot a principů, které ovlivňují jakékoliv lidské činnosti všedního života. Právě díky všudypřítomnosti a univerzálnosti mohl tento systém přežít i období silné protipropagandy. Spolu s tendencemi litevských občanů stále inklinovat ke katolicismu se náboženství mohlo zachovat a najít si své místo v procesech transformace Litvy do moderní podoby. „*Bilance vývoje litevské kultury posledních let je nadějná. Ukázalo se totiž, že ani půl století sovětské okupace nedokázalo vymazat kulturní základ, vybudovaný v meziválečném dvacetiletí.*“⁵⁷ Četnost dochovaných kostelů, katedrál a obecně církevních staveb na dnešní Litvě dokazuje významnost této instituce v dobách předchozích i současných. Náboženství bychom tak dnes mohli stále považovat za důležitou součást identity litevského národa, což by nám ostatně mohly dokázat i procentuální odhady zastoupení věřících mezi občany. Je sice pravdou, že počet lidí, kteří se oficiálně přihlásili ke katolické církvi po znovuzískání nezávislosti, stoupl a údaje z roku 2007 dokonce uvádí, že se k ní hlásí téměř 83% obyvatelstva.⁵⁸ Menšina potom k pravoslavné církvi, v drtivé většině jde o ruskou populaci žijící na tomto území. Odhadem 10% obyvatelstva se považuje za ateisty. Církve se zde snaží

⁵⁶ DELLAPERGOLA, Sergio. *American Jewish Year Book* [online]. Philadelphia : American Jewish Committee, 2005 [cit. 2011-02-28]. World Jewish Population, 2005, s. 108. Dostupné z WWW: <http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/2005_4_WJP.pdf>.

⁵⁷ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. 1996, s. 355. ISBN 80-7106-154-9

⁵⁸ *Situace katolicismu v Litvě: Evangelizace a katechumenát v Litvě* [online]. 2009 [cit. 2011-02-28]. Katechetické sekce České biskupské konference. Dostupné z WWW: <<http://katechet.cirkev.cz/zpravy/z-roku-2009nl/integrace/litva/>>.

zapojovat v co největší míře do společenského života a působit na širší veřejnost. Například při vstupu Litvy do Evropské unie v roce 2004 a s tím související konání referenda v předchozím roce. Na samotných mších církev „*intervenovala, aby lidé šli k urnám*,“⁵⁹ což výrazně pozvedlo účast na tomto referendu a zkvalitnilo následné zhodnocení celkové atmosféry ve společnosti. Další aktivitou je znovuzavedení náboženské výuky do škol. Pravdou je, že jde o dobrovolnou účast na této výuce, respektive pouze se souhlasem rodičů. Na Litvě je přetrvávající náboženský vliv patrný opravdu na první pohled. Nachází se zde snad jedno z neznámějších poutních míst v Evropě, takzvaná Hora křížů.⁶⁰ Iniciativa ze strany církve je tedy patrná. Konkrétní projevy ze strany obyvatel již ale podle některých dostupných zdrojů tak výrazné nejsou. Účast věřících na bohoslužbách a náboženských obřadech údajně v posledních letech významně poklesla. Katolicismus je zde považován za velice „tradiční“ záležitost a z toho důvodu je tedy předáván z generace na generaci, ale autenticita a přesvědčení o víře již tolik patrná není. Stává se z ní spíše samozřejmá formalita a „*chybí vědomé rozhodnutí a osobní vztah ke Kristu, živá víra. Katolicismus zůstává zvyklostí, částí litevské kultury*.“⁶¹ Vlivem generačního předávání se může zdát, že příslušnost k církvi již není doprovázena vlastním přesvědčením, ale stává se spíše jakousi automatikou, která je více podmíněna kulturně, než svobodným rozhodnutím individua.

Církev je tedy neustále důležitou součástí společnosti a vytrvale vyvíjí různé aktivity a programy pro zintenzivnění pocitu sounáležitosti k víře. V neposlední řadě je její snaha o zapojení znatelná také v politické oblasti. Jedním z hodně diskutovaných témat poslední doby je na Litvě otázka homosexuality. Většina lidí na Litvě považuje za rodinu manželství muže a ženy. Navíc manželství, které je posvěcené církví. Kontroverzní postoj litevských občanů pramení i z nedostatku informací a také ze špatného přístupu ze strany církve a oficiální vlády. Za projednávaný návrh o zákazu veřejné propagace homosexuálních vztahů sklídila vláda silnou kritiku ze strany Evropského parlamentu. Stanovisko bylo jednoznačně přijato jako „*porušování svobody projevu a diskriminace na základě sexuální orientace*.“⁶² Vyjádření bylo pouze reakcí na rozporuplné rozhodnutí vlády zakázat pochod gayů. Nicméně na Litvě dne 1. 3. 2010 začal platit zákon zakazující „*jakoukoliv reklamu sexuálních*

⁵⁹ Český rozhlas [online]. 2009 [cit. 2011-02-28]. Náboženství v zemích EU: Litva. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/543649>.

⁶⁰ Nutno dodat, že vedle náboženské podstaty splňuje toto osobité místo i roli turisticky oblíbené destinace. Ročně sem přijíždí tisíce lidí, aby mohli Horu křížů spatřit a pocítit její zvláštní originální atmosféru. Místo se stalo i jakýmsi symbolem sovětské okupace, během níž se zástupci režimu několikrát snažili horu doslova srovnat se zemí.

⁶¹ *Situace katolicismu v Litvě: Evangelizace a katechumenát v Litvě* [online]. 2009 [cit. 2011-02-28]. Katechetické sekce České biskupské konference. Dostupné z WWW: <<http://katechet.cirkev.cz/zpravy/z-roku-2009nl/integrace/litva/>>.

⁶² *Res Claritatis* [online]. 21.2.2011 [cit. 2011-03-01]. Evropský parlament opět kritizuje Litvu. Dostupné z WWW: <<http://res.claritatis.cz/zpravy/z-domova/evropsky-parlament-opet-kritizuje-litvu/4501?SSID=3033c2ff8962b17496f44c4cfc101693>>.

*menšin.*⁶³ Proti tomuto nařízení se ostře ohradili jak samotní litevští gayové a lesby, tak třeba mezinárodní *dobrovolné hnutí* pro dodržování lidských práv *Amnesty International*.⁶⁴ Atmosféra je okolo tohoto tématu velice napjatá a homofobní postoj vlády a většiny obyvatel na konsensu příliš nepřidá. Tento fakt ještě více potvrzuje, že zde existují určité kulturní zvyklosti a principy, jejichž porušením vzniká ve společnosti určité sociální napjetí. Opět se nám také potvrzuje, že konflikt určitých sociálních skupin dává podnět pro utváření stávajících a vznik nových skupin ve společnosti.⁶⁵ Na příkladě homosexuálů je také dobře patrné jak konzervativně se společnost k některým tématům staví a jak hluboko jsou některé principy položené. Narušení stávajícího přehledného řádu způsobuje rozruch a v neposlední řadě může vyvolat také agresí.

Nicméně závěrem bych rád dodal, že čísla, která ukazují, že v litevské společnosti se drtivá většina hlásí ke katolické církvi, nedokazují, že tomu tak opravdu je i v praxi. Pokles významu náboženství je viditelný především na návštěvnosti „věřících“ a jejich postojů k samotné církvi. Navzdory ohromujícímu procentuálnímu vyjádření je příslušenství evidentně více podmíněno kulturně, což ještě více dokazuje konzervatismus litevské společnosti. Jsou však společenské oblasti, kde má náboženství nepochybně stále své místo. Náboženská výchova na školách, kulturní programy zpěvu, v neposlední řadě také některé politické otázky. Konsensus většiny ve společnosti s oficiálním stanoviskem církve jen přispívá k přetrvávající důležitosti jejího postavení v moderní době. Z obou zmíněných faktů je tedy možné dospět k závěru, že náboženství dnes stále tvoří součást identity obyvatelstva. I když je patrná pouze v některých konkrétních situacích a zaznamenáváme klesající tendenci intenzity projevů víry, pořád má své nezastupitelné místo ve společnosti.

Jiná je však situace ve srovnání s Českou republikou. Historický mezník období okupace je víceméně totožný, a pokud bychom šli ještě dále do historie, s přílišnou náklonností vůči náboženství se zde také nesetkáme. Vynecháme-li počátky pronikání křesťanství a přeneseme-li se až do 19. století, tak právě zde bychom mohli datovat původce odklonu od církve. Prolínání národního obrození a existujícího církevního vlivu se u nás nesetkal s příliš vstřícným přijetím. A právě toto období mělo silný dopad na formování národního podvědomí mezi Čechy. Naopak mnoho vzdělanců, učitelů nebo reformátorů z dob národního obrození na Litvě pocházelo z církevních řad. I přes to, že Masaryk byl silně věřící

⁶³ ČT24 [online]. 1.3.2011 [cit. 2011-03-01]. V Litvě se nesmí v reklamě objevit homosexuálové. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/media/reklama-a-marketing/82511-v-litve-se-nesmi-v-reklame-objevit-homosexualove/>>.

⁶⁴ <http://www.amnesty.cz/>

⁶⁵ Ať už je to na jedné straně *Liga Litevských gayů* nebo na straně druhé odpůrci projevů homosexuálních vztahů neorganizovaní do žádné oficiální skupiny nebo hnutí.

člověk, stále bylo náboženství v období první republiky odděleno od politických záležitostí. Možná právě z toho důvodu, že víra byla pod silným tlakem vnucována ze strany tehdejší monarchie. Tudíž byla naopak silně politickým tématem. Fakt a hrůzy první a druhé světové války obecně silně zapůsobil na duchovní pojetí světa mezi lidmi. Průběh následujících desetiletí pod sovětskou nadvládou je víceméně totožný s těmi, které probíhaly nejen na území Litvy. Dopady této eliminace a dlouhodobého oddělení politických a společenských událostí od církve jsou ale u nás odlišné a oproti jiným státům patrné až do dnešní doby. V tom je klíčový rozdíl mezi situací na Litvě a v Čechách. Současná situace u nás vyjadřuje pokračující trend nedůvěry a odklonu od církve. Podle Českého statistického úřadu a sčítání z roku 2001 se procentuální počet lidí bez vyznání vyšplhal až na 60%, oproti počtu věřících, který lehce přesáhl hranici 30%.⁶⁶ Nejvíce se u nás lidé hlásí k římskokatolické církvi. Oproti zbytku Evropy a světovému trendu je Česká republika považována za jeden z nejvíce ateistických států na světě. Řeč je ale o oficiálně uznávaných a rozšířených systémech víry. Navíc zde u nás panuje poměrně silná nedůvěra vůči náboženským institucím, která bezesporu pramení také z nedostatečné informovanosti a styku veřejnosti s těmito institucemi. Vše jde ruku v ruce s nezájmem o tyto informace a s minimální možností setkat se s projevy náboženského života i ve sdělovacích prostředcích. Nazvat ale Čechy bezvěrci by bylo minimálně troufalé. Fakt, že se k různým skupinám křesťanství přihlásila pouze třetina obyvatelstva, ještě neznamená, že lidé ve společnosti nevěří například v horoskopy, různé amulety a další méně rozšířené systémy víry. Navíc stejně jako jsme si dokázali, že čísla různých průzkumů nedokazují opravdový počet lidí, kteří intenzivně projevují svou víru na Litvě, tak ani průzkumy v Čechách nemohou přesně stanovit, jak moc jsou lidé věřící. Více o tomto tématu jeden z evangelických farářů Stanislav Karásek v rozhovoru pro ČT24:

„Co se týče vztahu k Bohu, mám srovnání. Byl jsem 15 let farářem ve Švýcarsku a teď jsem tady. U nás je víc "bohohledačů", lidí, kteří se vzdělávají, čtou si, přemýšlejí o těchto věcech, ale nejsou nikde pevně zařazeni. Atmosféra je tady však mnohem méně tradiční...“⁶⁷

Současné tendence ve vztahu mezi církví a většinou společností jsou ale poměrně dobře viditelné. Lidé nemají bezprostřední zkušenost a v každodenním životě se jen minimálně setkávají s náboženskými projevy v jakékoliv podobě. Stále častěji zveřejňované skandály ještě více rozšiřují povědomí nedůvěry a prohlubují tak propast mezi veřejností a církví.

⁶⁶ Český statistický úřad [online]. 2003 [cit. 2011-03-01]. Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/41110-03--obyvatelstvo_hlasi_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem>.

⁶⁷ ČT24 [online]. 2008 [cit. 2011-03-01]. Textové přepisy: Češi, národ ateistů?. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/26459-cesi-narod-ateistu/>>.

Podstata existence náboženských institucí je tak pro mnoho lidí v České republice při nejmenším nejasná. Lhostejnost a nezájem o oficiální verze náboženství střídá zvědavost vůči jiným podobám víry a transcendentna. Je tedy možné říci, že křesťanství se na formování identity mezi Čechy podílí pouze minimálně, ale jakou měrou přispívají v této oblasti odlišné systémy víry, je věcí diskuse. Naproti tomu důvod existence církevní instituce pro věřící na Litvě je silně zakořeněnou záležitostí. Ve společnosti je přítomnost katolické církve vnímána jako přirozená, kulturně podmíněná a tvoří tak součást litevské společnosti a zároveň i identity jejich členů. Na obou případech jsme si zároveň ověřili, že čísla vyjadřující procento zástupců jednotlivých církví ještě nemusí dokazovat skutečnou míru religiozity dané oblasti. Minimálně jsou patrné rozdíly v intenzitě praktikování různých náboženských rituálů a obřadů. Anomálie, ač přesně opačné, jsou patrné jak v litevské, tak v české společnosti. Historické mezníky sehrály podstatnou roli ve vývoji vnímání náboženství na obou stranách. Osobně jsem se setkal na Litvě s oběma přístupy ke katolicismu. Jak s plně odmítavým, tak loajálním. Zároveň se domnívám, že dopad na mladou generaci a jejich míru religiozity má i pronikání nových vlivů ze zbytku Evropy a světa. Několik desítek let izolace si přeci jen svou daň již vybralo. Co se týče pronikání nových trendů v oblasti hudby, módy a dalších, je dnes Litva a převážně pak mladá generace poměrně otevřená. Částečně bychom toto mohli připsat i stále silnější evropské integraci, které bych se rád věnoval v závěrečné kapitole této práce. Novodobá tvář moderní Litvy a jejich obyvatel se totiž utváří zároveň i pod vlivem historicky velmi nedávných procesů.

VI. Evropská integrace a některé její projevy

Na Litvě se referendum o vstupu země do Evropské unie konalo v roce 2003. K volebním urnám přišlo více jak 60%,⁶⁸ což značně překonalo očekávání o účasti. Volebnímu referendu byla přikládána opravdu velická důležitost a předcházelo mu jak masivní kampaň, tak výrazné zapojení médií. Téměř všichni zúčastnění se vyjádřili pro vstup země do unie. Podpora tohoto kroku byla mezi veřejností opravdu obrovská. V roce 2004 tak byla Litevská republika, stejně jako republika Česká, oficiálně přijata za členský stát Evropské unie. Vstup do NATO ve stejném roce pak představoval utvrzení v prozápadní orientaci Litvy a její snahu o pojištění se v otázce mezinárodní bezpečnosti. „*Jestliže členství v Evropské unii má přispět k ekonomické stabilizaci, pak úsilí o vstup do NATO je jednoznačně motivováno bezpečnostními důvody.*“⁶⁹ Tento krok vyvolal bouře nevolí v řadách politických zástupců Ruska, kteří tento postup vnímali jako bariéru a izolaci vlastního státu. S ohledem na ruské území Kaliningrad tak vyvstala otázka styku samotného Ruska s tímto územím. Otázka ruské námořní základny zůstává dodnes v politice velmi citlivým tématem. Pro Rusko bylo velmi obtížné si přiznat, že ztrácí vliv na mnoha místech, mimo jiné i vůči pobaltským republikám. Realita postupného začleňování Litvy a ostatních pobaltských států do evropského společenství tak přirozeně nezůstala bez politických reakcí Ruska.

Litva se dále významně zapojila do celkové modernizace v oblasti hospodářství, ekonomiky a také udržitelných zdrojů energie. Hospodářská krize ale tento vývoj silně zbrzdila a to nejen na Litvě. Pobaltské republiky vykazovaly jednu z nejrychleji rostoucích ekonomik v Evropě. O to prudší byl pak pokles během ekonomické krize a dopady jsou patrné ještě dnes. V roce 2010 se nezaměstnanost na Litvě pohybovala okolo 14% a narůst se očekával až na 17%.⁷⁰ Jedním z mnoha dopadů ekonomických změn bylo i snižování sociálních výdajů jako jsou důchody, příspěvky v nezaměstnanosti, apod. Změny se nevyhnuly ani výše platů, především pak ve státní správě. Snižování platů v různých oblastech, masivní propouštění za účelem snižování nákladů, růst cen pohonných hmot, zvyšování nezaměstnanosti, to jsou jen některé dopady hospodářské situace během krizového období. Celý proces je důležitý ještě z jednoho důvodu. Následky se projeví také uvnitř společnosti a to hned v několika oblastech. Vzrůstající nezaměstnanost a ztráta pravidelného příjmu zapříčinila nárůst počtu lidí, kteří se dostali do existenčních problémů. Během mého

⁶⁸ Euroskop [online]. 2009 [cit. 2011-03-02]. Litva v Evropské unii. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/495/sekce/litva-v-evropske-unii/>>.

⁶⁹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. 1996, s. 272. ISBN 80-7106-154-9

⁷⁰ BusinessInfo [online]. 2011 [cit. 2011-03-02]. Litva: Ekonomická charakteristika země. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/litva-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000691/>>.

pobytu jsem se dozvěděl o místech na Litvě, kde lidé těžko vycházejí se svými platy a doslova nemají z čeho žít.⁷¹ Nicméně, v oblasti se nenachází příliš mnoho pracovních příležitostí. Město má několik firem zaměřujících se spíše na výrobní, servisní a obchodní činnost. Vlivem ekonomické situace zde došlo k silné vlně propouštění a mnoho lidí se tak ocitlo bez práce. Lidé, kteří si práci udrželi, většinou přišli o část svých platů. Údajně museli někteří vyžít i s průměrným platem okolo 800 litevských litasů.⁷² Mají tak veliké existenční problémy a dozvěděl jsem se, že někteří lidé téměř neuživí sebe a vlastní rodiny. Velice často proto dávají najevo svou nespokojenost s politickou situací na Litvě. Jiný příklad, tentokrát se samotného Kaunasu, rovněž potvrzuje vliv procesů uvnitř společnosti na vznik nových sociálních skupin. Nezaměstnanost vzrostla i ve druhém největším městě na Litvě. Mnoho lidí se ocitlo bez práce a v horším případě i bez střechy nad hlavou. Tito jedinci tak nemají kde bydlet a často přežívají na ulici spolu s dalšími. Komunita lidí bez domova se tak vlivem špatných pracovních a životních podmínek v Kaunasu spíše rozšiřuje.⁷³

Vlivem špatných životních podmínek a vstupu země do evropského volného prostoru se zde objevuje ještě jeden sociální proces, který má možná závažnější charakter, než se zdá. Úzce zároveň souvisí se vstupem Litvy do Evropské unie a otevření pracovního trhu, nových možností pro studia, cestování, apod. Díky špatné ekonomické situaci a vysokému podílu nezaměstnaných se mnoho, převážně mladých, lidí rozhodne odejít za prací do zahraničí. Vzhledem k celkovému počtu obyvatel a počtu lidí, kteří ročně emigrují za lepšími pracovními a celkově životními podmínkami, je tento jev velmi závažný a má silné sociální dopady. Litva se obecně potýká s nízkou natalitou a nízkým přirozeným přírůstkem.⁷⁴

„Mladí a kvalifikovaní lidé často odcházejí ze země. Dle odhadů odešlo od r. 1990 až 500 tis. lidí. Charakteristické je, že Litva není sociální stát. Jsou zavedeny příplatky za léky a na služby ve zdravotní péči, relativně vysoké daně ze mzdy byly pro r. 2010 sníženy. Sociální dávky a důchody jsou rovněž nízké. Ekonomická emigrace v průběhu roku 2009 opět vzrostla.“⁷⁵

⁷¹ Po rozhovoru se spolužačkou Irmou, která navštěvuje své příbuzné v severní části země nedaleko města Šiauliai, jsem si hned náš rozhovor zapsal. Citovat ho zde tedy nebudu, jelikož probíhal v angličtině a nezapisoval jsem ho bezprostředně při rozhovoru.

⁷² To je v přepočtu podle dnešního kurzu přibližně 5600,- Kč. Přičemž ceny za potraviny nebo oblečení, jak jsem měl možnost poznat, se pohybují v podobné relaci jako v České republice.

⁷³ K tomuto tématu jsme se dostali během sociologického semináře s vyučujícím PhD Giedrė Baltrušaitytė, která přednáší na Kaunaské univerzitě. Sama zastává názor, že současný stav má za následek vznik nebo při nejmenším rozšíření této specifické sociální skupiny.

⁷⁴ Tento jev je mimochodem patrný, až na výjimky, v celé západní Evropě.

⁷⁵ *BusinessInfo* [online]. 2011 [cit. 2011-03-02]. Litva: Ekonomická charakteristika země. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/litva-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000691/>>.

V zemi tak tímto způsobem ubývá mladé pracovní síly a také obyvatelstva v produktivním věku, což se odráží i v jeho skladbě. Kolik z lidí, kteří naleznou lepší zázemí v zahraničí, se vrací zpátky na Litvu? Litevců za posledních 20 let výrazně ubylo a se vstupem do unie se tento problém stal ještě významnějším. Litva se zatím nepotýká s příliš vysokou mírou imigrace z jiných států. Etnická skladba, jak již bylo řečeno, není oproti některým státům západní Evropy tolik pestrá. Složení obyvatel tak ovlivňují hlavně okolní státy. Tento fakt zmiňuje převážně z toho důvodu, že zastoupení různých národností by spolu s jejich vzrůstajícím počtem mohlo výrazně ovlivnit i otázku národní identity mezi Litevci. Někteří mohou úbytek etnických Litevců vnímat jako komplex a stále se snižující počet může mít dopad na rostoucí vliv jiných menšin v zemi.⁷⁶ Vstup do evropského společenství tak na jedné straně přináší jisté výhody, jako například pocit odklonu od Ruského vlivu a jednoznačnou orientaci směrem na západ nebo slibnou podporu ekonomického růstu, na druhou stranu zde ale pracují skryté procesy uvnitř společnosti, které úzce souvisejí s těmi lépe viditelnými. Těch je třeba si všimnout a zkoumat jejich, prozatím nevýrazné, dopady v širších souvislostech. Obecně hodnotí obyvatelstvo vstup Litvy do Evropské unie jako kladný krok k moderní podobě státu. Oproti předešlým etapám vývoje je dnes stát plně autonomní a suverénní v řízení vnitropolitických i zahraničních záležitostí. Proces evropské adaptace a integrace je možné vidět zároveň i jako kulturní proces. Objevují se zde změny v zaběhlých principech a hodnotách. Zmíníme-li kritiku postoje vlády vůči menšinovým jazykům nebo práv homosexuálů, je možné toto vnímat jako zásah do principů, které jsou základem přehlednosti mezi lidmi. Uvnitř společnosti také souběžně pracují procesy, jejichž dopady můžeme pozorovat již dnes. Spolu s rostoucí oblibou anglického jazyka a basketbalu⁷⁷ do země pronikají i další vlivy z oblasti hudby, módních trendů, atd.⁷⁸ Ekonomická krize se ale nevyhnula ani pobaltským státům. Vysoká míra nezaměstnanosti, rostoucí počet lidí bez domova a nespokojených s domácí politikou, vysoká míra emigrace a úbytek etnických Litevců jsou jen některé z patrných následků. Do jaké míry evropská adaptace národní soudržnost upevnění nebo oslabí je otázkou do budoucnosti. Je ale nutné si již dnes všimnout pomalu pracujících procesů, které mají tendence ovlivňovat obě varianty. Nepochybně jsme tak svědky transformace postsovětského státu v plném rozsahu.

⁷⁶ A jak je patrné z jiných států Evropy, hlavně Francie nebo Velké Británie, zvyšující se počet menšin jde ruku v ruce se zvyšujícím se politickým vlivem a národnostními požadavky uvnitř země

⁷⁷ Na Litvě jsem se setkal s obrovskou oblibou tohoto sportu. Někteří mladí lidé nazývají basketbal druhým náboženstvím. Zápas národního týmu je tak obrovskou událostí a města v podvečer křižují auta s litevskými vlajkami a lidé pomalovaní v národních barvách. Hospody jsou plné fanoušků a druhý den se nemluví o ničem jiném.

⁷⁸ Kaunaská hlavní třída, tzv. *Laisves Alea*, prodělala za poslední roky přerod v nákupní zónu plnou módních butiků a obchodů.

Závěr

V úvodu této práce zaznělo několik konkrétních vědeckých cílů, na které jsem se snažil najít odpověď skrze přiblížení a osvětlení specifických sociálních jevů. Probíral jsem procesy, které úzce souvisí s tématem dané práce a se kterými jsem měl tu možnost se během svého pobytu na Litvě bezprostředně setkat. Mé setkání s nimi ve mně podnítily zvědavost a hlubší zájem o pochopení původu současné reality. Během studijního pobytu jsem si zároveň kladl nespočet otázek cílené na rozdílné skutečnosti v zemi, kde vyrůstám a žiji a v zemi, kde jsem pouze dočasným hostem. Neustále jsem tak získával impulzy pro komparaci dvou odlišných prostředí, až jsem došel k názoru, že téma je vhodné pro hlubší zpracování a vědecktější pojetí. Mé přesvědčení ještě doplnily výpovědi konkrétních lidí, kteří měli zájem se mnou spolupracovat a nevědomě se tak podílet na mém soukromém výzkumu. Jeho součástí se v závěru stalo celé prostředí se svou atmosférou, specifickými projevy komunikace a interakce a s jeho hlavními aktéry. Pátrání po důvodech současného stavu bylo nutné doplnit historickými fakty a samozřejmě nedávnými událostmi, které se dotkly všech sfér společenského a kulturního života. Netroufám si říci, že jsem vypátral všechny viditelné i skryté procesy uvnitř společnosti, které utvářejí jedince, skupiny a jejich vědomí sounáležitosti k širšímu celku. Nebylo to možné hlavně z důvodu krátké doby strávené zde. Ani netvrdím, že mi některé rysy a zvláštnosti komunikace v daném prostředí nezůstaly otázkou a velkou neznámou. Komunikace probíhala výhradně skrze jiný, než mateřský jazyk, tedy litevštinu. Sám z vlastní zkušenosti musím říci, že je někdy obtížné vyjádřit věci tak, jak je vnímám, jiným, než jazykem mě vlastním. Interakce tak může být o to méně emotivně podbarvená a atmosféra se může ztratit v hledání těch správných slov. O to více bylo nutné zapojit i pozorovací metodu beze slov a snažit se pochytit celkovou náladu i skrze neverbální projevy. Všemi možnými prostředky jsem se tedy snažil dojít k alespoň částečně logickému vyústění, jež by podalo odpovědi na mnou pokládané otázky. V průběhu psaní výsledků mé práce jsem několikrát došel k názoru, že všechna rozebíraná podtémata představují kvalitní základnu pro mnohem hlubší a samostatnější průzkum. Každé téma zvlášť by si zasloužilo specifický přístup a metodu zkoumání. Mě se ale taktéž povedlo mezi nimi najít souvislosti a to nikoliv bezvýznamné. Tvrdím tedy, že spolu navzájem těsně souvisí a proto jsem také volil jejich umístění do tohoto výzkumu. Souvislost je patrná z jednoho prostého důvodu. Všechna tato podtémata zastřešuje jedno hlavní, široké téma identity. Jelikož všechna jsou projevem této identity širší většiny ve společnosti, tak spolu utvářejí těsný vztah. Některá se na ní podílejí s klesající tendencí jiná zas naopak. Po bádání v této

oblasti je také třeba zdůraznit několik skutečností. Jednou z nich je nestabilita zkoumané identity. Proměnlivost a variabilita s jakou se projevuje uvnitř společnosti, je závislá na mnoha faktorech. Počínaje lidskými potřebami a emocemi jedince, až k atmosféře ovlivňující celé masy lidí. Důležitý je pak spojující faktor, jenž představuje pomyslný tmel mezi jedinci a konsensus, který posvětčuje důvod existence. Díky proměnlivosti lidských emocí a potřeb, stejně jako zájmů a cílů, je i identita otrokem tohoto neustálého procesu utváření a modelování. Člověk jako jedinec a zároveň součást sociálních skupin tak neustále tvoří skupiny, jež definuje jako *My* a vyhrazuje se proti ostatním, kteří představují skupinu *Oni*. Nutno dodat, že znalosti historicky vzdálených i nedávných událostí jsou klíčem k pochopení současného stavu. Neměli bychom ale opomenout důkladnější rozbor současných norem, hodnot a principů, na kterých aktuální společnost staví svou vidinu světa. Ty jsou taktéž klíčem k pochopení reakcí, projevů a pohybů v celé společnosti.

Otázkou tedy zůstává, jestli jsem získal odpovědi na otázky, které jsem na úvod své práce vytyčil jako otázky výzkumné? Nejprve bych se vrátil k samotným otázkám a cílům a pro přehlednost je uvedl. Ve svém výzkumu jsem se mimo jiné chtěl dobrat k odpovědi na to, *keré projevy jsou viditelné ve společnosti a z jakého důvodu*. Ke stabilitě těchto projevů jsem se již vyjadřoval dříve a domnívám se, že závěr je srozumitelný. Konkrétní projevy a důvod jejich výběru jsou jasně patrné ze samotné práce. Postupně jsem se věnoval etnické skladbě a vztahům jednotlivých etnických skupin. Jako další projev jsem zvolil náboženství a jeho vliv na soudobou českou a litevskou společnost. Závěr práce pak patřil procesu evropské integrace a adaptace z pohledu litevského příkladu.

Téma etnické skladby a vztahů mezi nimi se stalo zároveň odpovědí na otázku, *jestli existují uvnitř společnosti nějaká napětí a zda jsou zde problematické skupiny?* Po objasnění si etnické skladby populace na Litvě vyvstala určitá představa o tom, jaké národnosti zde vedle sebe žijí. Při bližším zkoumání historických a současných událostí již pak bylo zřejmé, že vztahy zde vykazují určitou míru napětí a konfliktnosti. Dané konflikty zároveň způsobují vznik nových sociálních skupin, které zastávají různé cíle a zájmy. O nich jsem se zmiňoval v dané kapitole. Samotná atmosféra vychází na první pohled ze střetu zájmů hlavně v oblasti jazykové. Litevská snaha eliminovat polský vliv je výrazný jak v oblasti školství, politevšťování polských příjmení, tak i ve vztahu k samotné menšině. Problém však není pouze v užívání jazyka. Jak již zde bylo řečeno, historicky dlouhodobá provázanost s Polskem a desítek let utlačování a stagnace je dnes pravděpodobně důvodem, proč se chce Litva stát autonomní ve všech oblastech fungování. Počínaje vlastním jazykem, který se stává silným základem pro utváření moderní podoby litevského státu a jeho občanů, až po jasné a zřetelné

vyjádření, kam chce směřovat v budoucnu. Moderní Litevský stát již dnes není součástí Polska a už vůbec ne součástí Ruska. Rusové tvoří další etnickou skupinu na Litvě, kde jsem osobně předpokládal konfliktní vztah. Pro mě samotného bylo ale překvapení, že jsem se s žádným projevem rusofobie, ani otevřenou agresí nesetkal. Naopak v okolních státech je situace mnohokrát horší. Tento stav taktéž připisuji rozdílu v počtu zastoupených Rusů na Litvě a v Lotyšsku v souvislosti s celkovým počtem obyvatel. Mezi pobaltskými státy je na Litvě vůbec nejméně početné zastoupení Rusů. Tvář moderní Litvy je evidentně zjizvená historickými mezníky působení ruského a částečně i polského vlivu. Odmítavý postoj vůči těmto vlivům tak vidím jako logické vyústění současného stanoviska většiny v litevské společnosti. Snahu vymezovat se vůči nim vnímám jako obranu a zároveň demonstraci své samostatnosti a suverenity. Stupeň tolerance vůči menšinám jakoby se odvíjel od míry přizpůsobení se prostředí. V tom cítím zároveň určitou podobnost při komparaci s českým státem. Ta spočívá hlavně v tlaku majoritní veřejnosti na menšiny a jejich přizpůsobení se. V obou státech je znát požadavek na dodržování a respektu vůči majoritnímu kódu, který je základem pro srozumitelnost reality. Tím zároveň odpovídám i na výzkumnou otázku, *jestli existují nějaké podobnosti ve vybraných projevech identity na území Litevské a České republiky*. Tento je jeden z těch, kde jsem určité podobnosti objevil. Podobnosti v další kapitole jsou již méně patrné, ne-li žádné.

Jako další výrazné téma, se kterým jsem se setkal a považuji ho za významné, je náboženská situace. Navzdory faktu, že Litva zažila vlnu christianizace jako jeden z posledních států na konci 14. století, se dnes ke katolické církvi hlásí přes 80% obyvatelstva. Druh víry vychází opět z historické provázanosti a z několikrát existujícího politického svazku s Polskem. Velkou zkoušku zažila víra během čtyř desetiletí sovětské okupace, kdy bylo útočeno právě na ideologické základy tehdejší společnosti. Ale církve si udržela své postavení mezi lidmi a stala se symbolem odporu proti režimu a důležitým prvkem identity široké veřejnosti. Jinak se situace na první pohled nejeví ani v současnosti. Církve se snaží ovlivňovat obyvatelstvo v každodenním životě různými aktivitami a zapojovat se i do politických otázek. Čísla vypadají na první pohled přesvědčivě. Reálná situace mezi lidmi však vykazuje určitou změnu oproti minulosti. Návštěvnost v kostele na bohoslužbách a náboženských obřadech výrazně klesá a i když se lidé k víře stále oficiálně hlásí, častokrát jde spíše o projev jakéhosi generačního břemene a zvyku. Náboženská příslušnost se zdá být více zažitou záležitostí a podmíněnou spíše kulturně, než vlastním rozhodnutím. Čísla nám tedy nevyjádří to, co bych nazval intenzitou praktikování víry a právě v této oblasti dochází v posledních letech mezi věřícími na Litvě

k určitému poklesu. Stále má ale katolická církev své důležité místo ve společnosti a z hlediska morálních a mravních principů hraje nezastupitelnou roli. A právě z důvodu její účasti na utváření některých důležitých principů a hodnot, považují tuto instituci za stálou součást identity litevských občanů. Vývoj do budoucna bude jistě zajímavé sledovat. Historický vývoj dnešní České republiky obsahuje několik důležitých mezníků, které přispěly k faktu, že provázanost každodenního života s církví není tak silná. V podvědomí lidí tak netvoří důležitou součást jejich identity a institucionalizovanost budí v lidech více nedůvěru, než naopak. Podobně se jeví vývoj církve u nás a na Litvě v období sovětské okupace, jinou roli však hraje v obou státech a z toho důvodu je postavení této instituce v obou společnostech nesrovnatelné. Doposud jsme ale hovořili pouze o příslušnosti k oficiálním systémům víry a náboženstvím. Považovat Čechy za výhradně ateistický národ by nebylo správné. Podle čísel je sice 60% lidí bez vyznání, to ale neznamená, že nevěří. Například v esoteriku, horoskopy, transcendentální podstatu, apod. Míra religiozity není pouze procentuální zastoupení v jednotlivých církvích. Vyjadřuje i sílu víry obecně a tu dnes oficiální čísla neukazují. Pokud bychom se ale přeci jen pokusili o srovnání těchto dvou odlišných prostředí, závěr by byl koncipován asi takto. Náboženství je v českém prostředí silně odděleno od politiky a všedního života lidí, kteří mají jen minimální možnost se s ním setkat třeba i skrz sdělovací prostředky. Víra se projevuje jiným způsobem, než oficiálním členstvím v některých z dostupných náboženských institucí. Navzdory oficiálním číslům je tak třeba míru religiozity u nás posuzovat z jiné perspektivy. I přes klesající tendenci, na Litvě je církev stále důležitou součástí společnosti a identity jedinců. Je důležitým stavebním kamenem v oblasti morálních hodnot a principů a má své místo v mnoha sférách společenského života. Důvody existence současného stavu tedy logicky vyplývají z historických i přítomných pohybu a procesů v obou společnostech. Podobnosti v této oblasti jsou viditelné jen minimálně a o to více je zajímavé srovnání přirozených odlišností.

Jednou z posledních výzkumných otázek, na kterou jsem ještě v závěru neodpověděl, se týká *spokojenosti lidí s oficiální vládou a politickou situací*. Téma úzce souvisí právě s nedávnými procesy evropské integrace a následné ekonomické krize. Vstupem do Evropské unie dala Litva jednoznačně najevo, jakým směrem se chce do budoucna ubírat. Ekonomická situace posledních let, která postihla větší část světového trhu, se silně podepsala na celkovém vývoji země. Dala souběžně do pohybu i mnoho dalších procesů, na první pohled skrytých. Dopady této krize se dotkly převážně míry nezaměstnanosti, pracovních a obecně životních podmínek. Ve společnosti se tak následkem těchto pohybů nachází mnoho lidí, kteří v lepším případě mají stálý příjem, ale mají problémy uživit sebe a rodinu.

V horším případě pak přišli o práci a ocitli se třeba i na ulici. Napjatá atmosféra jak tak znát převážně mezi populací v produktivním věku. Lidé se velmi často vyjadřují kriticky k postupům řešení současné krize. Nespokojenost a kritika oficiální vlády ze strany široké veřejnosti, stejně jako krajní důsledky ekonomické situace tak doprovází vznik nových sociálních skupin. Vedle toho se také Litva potýká v posledních letech s poměrně vysokou ekonomickou emigrací. Pro tu se rozhodují hlavně mladí lidé z důvodu snahy zlepšit svou celkovou situaci. Vzhledem k ostatním demografickým ukazatelům, jako je natalita a přirozený přírůstek, má tento proces silný dopad na věkovou skladbu obyvatelstva. Se vstupem do unie a otevřením pracovního trhu by se Litva mohla v budoucnu setkat i s větší vlnou imigrace nejen z okolních států. Otázkou zůstává, jaké dopady by to na stát, jehož počet obyvatel není v současnosti příliš vysoký a neustále se snižuje, mohlo mít. Konkrétněji, jaké dopady by to zároveň mohlo mít na vnímání identity etnických Litevců, pokud by imigrace podstatně zamíchala se současnou etnickou skladbou. Evropská integrace tak na straně jedné přináší slibný vývoj do budoucna v oblasti ekonomické a hospodářské, vlna této adaptace ale na druhou stranu spouští procesy uvnitř společnosti, kterých je třeba si všimnout a mapovat je. Co víc, všimnout si jejich počátečních dopadů a hodnotit jejich přesah do blízké či vzdálené budoucnosti. Na výzkumné otázky, které jsem si v úvodu položil, jsem tak postupně v průběhu své práce našel různé odpovědi. Některé vnímám jako dostačující, jiné bych položil jako základ pro hlubší zkoumání s okolními vlivy. Snahou získat konkrétnější obraz o realitě vyvstaly na povrch jisté skutečnosti, které potvrdily potřebu hlubšího pohledu dovnitř společnosti. Oficiální čísla mohou být na první pohled působivé, ale probíhající realita se pak může ukázat jako jejich protiklad.

Nejdůležitější přínos vidím ve splnění jednoho ze základních položených cílů. Snahou bylo dát do souvislosti určité sociální jevy a jejich dopady na formování identity v podvědomí lidí. V neposlední řadě také pochopit přesah událostí, ať už relativně nedávných nebo vzdálených, jež značnou měrou přispěly, v současnosti přispívají nebo v budoucnu patrně přispějí k utváření atmosféry ve zmíněných společnostech. V práci je patrný určitý obraz této atmosféry, jeho proměnlivost a neustálý proces utváření. Spolu s komparativní metodou bylo možné vnímat jak podobnosti těchto prostředí, tak i jejich diametrální odlišnosti. Na konkrétních příkladech byly osvětlené vybrané projevy a pomocí synchronní i diachronní metody pak zobrazeny příčiny jejich patrnosti v současnosti. Cílem nebylo podat vyčerpávající ucelený obraz obou společností, ale dotknout se historických souvislostí a současných procesů a nastínit jejich provázanost a logické vyústění.

Bibliografie:

I. Primární literatura – Monografie:

BARŠA, Pavel; STRMISKA, Maxmilián. *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury, 1999.

BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.

BENEŠ, Jan. *Zločin genocidy: Litva v drtivém objetí velkého bratra SSSR 1939-1953*. Praha : Votobia, 2001.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha : Triton, 2007.

GABAL, Ivan; HELŠUSOVÁ VÁCLAVÍKOVÁ, Lenka. *Migrace v rozšířené Evropě*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2002.

GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993.

HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001.

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

LAINOVÁ, Radka. *Diktatury v rukavičkách?* Praha: Triton, 2003.

SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, 2005.

ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.

ZIGMANTAS, Kiaupa. *The history of Lithuania*. Vilnius : Baltos Lankos, 2002.

Changes of identity in modern Lithuania . Vilnius : Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology, 1996.

II. Sekundární literatura – Monografie:

BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernita*. Praha : Mladá fronta, 2002.

BUDIL, IVO. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha : TRITON, 2003.

DAVIDOVÁ, Eva. *Romové a česká společnost : Hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Praha : Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2001.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *A History of Anthropology*. London: Pluto, 2004.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vyd. – dotisk. Praha: Argo. 1999. 595 s.

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme-jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha : Portál, 1998.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál. 2002.

SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum, 2004.

III. Internetové zdroje:

<http://www.caat.cz/>

<http://www.google.cz/>

<http://lietuva.cz/>

<http://www.forint.cz/>

<http://www.mercator-research.eu>

<http://krajane.czu.cz/>

<http://www.presseurop.eu>

<http://www.worldlingo.com>

<http://vilnija.co.tv/>

<http://www.zpl.lt/>

<http://www.awpl.lt/>

<http://www.euroskop.cz/>

<http://www.apenrade.dk/>

<http://www.rommuz.cz/>

<http://www.ajcarchives.org/>

<http://www.rozhlas.cz/>

<http://katechet.cirkev.cz/>

<http://res.claritatis.cz/>

<http://www.ct24.cz/>

<http://www.businessinfo.cz/>

<http://www.amnesty.cz/>

Přílohy

Č.1 National Minorities in Lithuania

	Number	percentage of the total population
Lithuanian	2907.200	83,4 %
Polish	234.900	6,7 %
Russian	219.700	6,3 %
Byelorussian	42.800	1,2 %
Ukrainian	22.400	0,65%
Jewish	4.900	0,12%
German	3.200	0,09%
Tatar	3.200	0,09%
Latvian	2.900	0,08%
Roma	2.500	0,07%
Armenian	1.400	0,04%
Other nationalities	6.100	0,18%
Not specified	32.900	0,94%
Total	3483.900	100 %

Zdroj: <http://www.mercator-research.eu/research-projects/endangered-languages/national-minorities-in-lithuania>

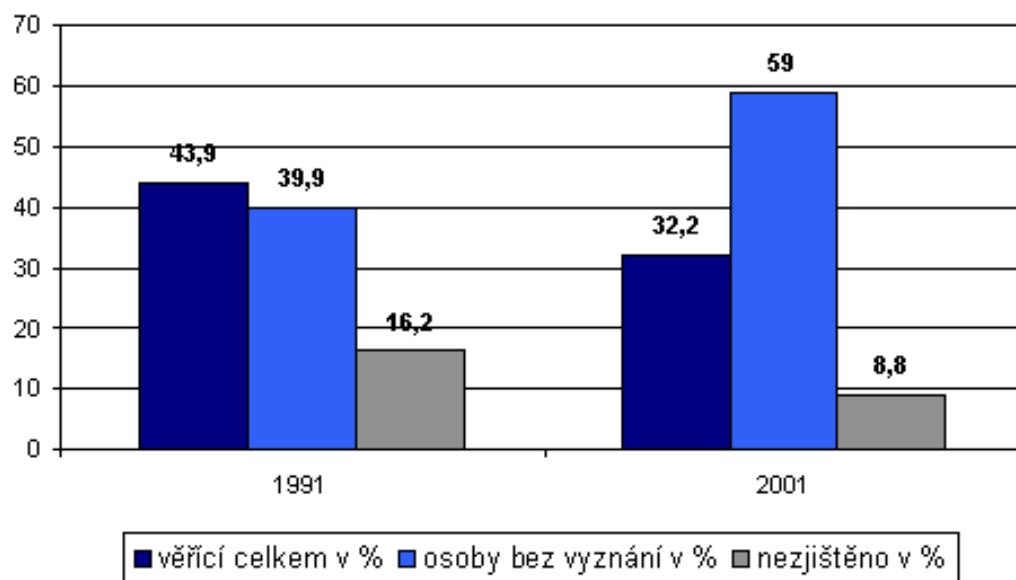
Č.3 Obyvatelstvo hlásící se k jednotlivým církvím a náboženským společnostem

Náboženské vyznání	1991 abs.	1991 v %	2001 abs.	2001 v %	Přírůstek /+/ úbytek -/ proti roku 1991 /abs./	Index 2001/ 1991 v %
Obyvatelstvo celkem	10 302 215	100,0	10 230 060	100,0	-72 155	99,3
Věřící celkem v tom:	4 523 734	43,9	3 288 088	32,1	-1 235 646	72,7
Církev římskokatolická	4 021 385	39,0	2 740 780	26,8	-1 280 605	68,2
Českobratrská církev evangelická	203 996	2,0	117 212	1,1	-86 784	57,5
Církev československá husitská	178 036	1,7	99 103	1,0	-78 933	55,7
Náb. spol.Svědkové Jehovovi	14 575	0,1	23 162	0,2	8 587	158,9
Pravosl. církev v českých zemích	19 354	0,2	22 968	0,2	3 614	118,7
Slezská církev evangelická a.v.	33 130	0,3	14 020	0,1	-19 110	42,3
Církev bratrská	2 759	0,0	9 931	0,1	7 172	359,9
Církev adventistů sedmého dne	7 674	0,1	9 757	0,1	2 083	127,1
Církev řeckokatolická	7 030	0,1	7 675	0,1	645	109,2
Křesťanské sbory	3 017	0,0	6 927	0,1	3 910	229,6
Apoštolská církev	1 485	0,0	4 565	0,0	3 080	307,4
Bratrská jednota baptistů	2 544	0,0	3 622	0,0	1 078	142,4
Evangelická církev metodistická	2 855	0,0	2 694	0,0	-161	94,4
Starokatolická církev v ČR	2 725	0,0	1 605	0,0	-1 120	58,9
Federace židovských obcí v ČR	1 292	0,0	1 515	0,0	223	117,3
Novoapoštolská církev v ČR	427	0,0	449	0,0	22	105,2
Nábož. spol. českých unitářů	365	0,0	302	0,0	-63	82,7
Ostatní a nepřesně určené	21 085	0,2	221 801	2,2	200 716	1051,9
Bez vyznání	4 112 864	39,9	6 039 991	59,0	1 927 127	146,9
Nezjištěno	1 665 617	16,2	901 981	8,8	-763 636	54,2

Zdroj:

http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04

Č.3 Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky



Zdroj:

http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04